

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

Соціально-психологічний факультет

Кафедра психології розвитку та консультування

**ЦІННІСНІ КОМПОНЕНТИ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ
АКТИВНОСТІ МОЛОДИХ УКРАЇНЦІВ І ПОЛЯКІВ**

Кваліфікаційна/дипломна робота

здобувача вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальності 053 Психологія

24 Мд-Псих групи

Габрук Катерини Сергіївни

Науковий керівник:

Завідувач кафедри психології розвитку та
консультування, доктор психологічних наук,
професор

Лариса Петрівна Журавльова

Рекомендована до захисту
рішенням кафедри *психології розвитку
та консультування*

Протокол № ____ від «____» _____ 2019 р.

Зав. кафедри _____ Л.П.Журавльова
підпис

Житомир – 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЦІННІСНИХ КОМПОНЕНТІВ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ	8
1.1. Теоретико-психологічний аналіз соціально-політичної активності ...	8
1.1.1. Підходи до розуміння соціально-політичної активності	8
1.1.2. Психологічні характеристики соціально-політичної активності.	12
1.2. Цінності як фактори соціально-політичної активності	17
1.2.1. Психологічні дослідження цінностей і ціннісних орієнтацій ...	17
1.2.2. Ціннісні складові соціально-політичної активності	21
1.3. Ціннісні компоненти соціально-політичної активності молодих українців і поляків	26
Висновки до розділу 1	29
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ СКЛАДОВИХ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ	30
2.1. Напрями та методи дослідження ціннісних складових соціально- політичної активності	30
2.2. Процедура та вибірка дослідження ціннісних складових соціально- політичної активності молодих поляків і українців.....	39
Висновки до розділу 2	46
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ КОМПОНЕНТІВ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДИХ УКРАЇНЦІВ І ПОЛЯКІВ	48
3.1. Показники соціально-політичної активності молоді	48
3.1.1. Особливості соціально-політичної активності українців	48
3.1.2. Особливості соціально-політичної активності поляків	58
3.2. Ціннісні орієнтації молодих поляків і українців	70

3.2.1. Особливості ціннісних орієнтацій українців	70
3.2.2. Особливості ціннісних орієнтацій поляків	71
3.3. Особливості ціннісної структури молодих поляків і українців з високим рівнем суспільної активності	74
Висновки до розділу 3	77
ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81
ДОДАТКИ	91

ВСТУП

Актуальність дослідження. Вивчення проблеми соціально-політичної активності є для українського суспільства актуальним. Суспільна активність мотивується і спрямовується цінностями, які залежать від взаємовідносин між соціумом і окремою людиною. Нинішній розвиток суспільства зумовлений пошуком і зміною цінностей і ціннісних орієнтацій. У зв'язку з цим актуальним є питання дослідження ціннісних компонентів соціально-політичної активності сучасної молоді, яка є активним учасником суспільних процесів. Порівняльний аналіз цінностей молодих поляків і українців, які призводять до активності в суспільно-політичному житті, дасть можливість зрозуміти тотожності й відмінності у молоді різних країн, зокрема, України та Польщі.

Соціально-політична активність в її загальних характеристиках досліджувалась Г. Алмондом, А. Гірман, Н. Дембицькою, О. Чемшитом. Психологічні складові соціально-політичної активності особистості описувалися такими авторами, як М. Білик, С. Верба, С. Грабовська, Л. Кияшко, А. Лісневська та інші. Проблему ціннісної регуляції активності досліджували К. Абульханова-Славська, Д. Леонт'єв, М. Рокич, С. Рубінштейн, П. Якобсон. Національні особливості суспільно-політичної активності розглядали В. Васютинський, С. Макеев, А. Надточій, Г. Пирог. Суспільна активність поляків і українців розглядалась такими авторами як О. Калакура, Т. Єременко, Р. Лозинський, О. Муравський та ін.

Напрацювання багатьох авторів дозволяють встановити лише деякі аспекти зв'язку суспільної активності з цінностями, але національні особливості ціннісної детермінації соціально-політичної активності залишаються мало досліджуваними. Порівняльних досліджень ціннісних компонентів соціально-політичної активності молодих поляків і українців недостатньо, як і методів та

методик вивчення конкретних психологічних елементів соціально-політичної активності, зокрема ціннісно-мотиваційних чинників цього процесу.

Отже, соціальна і практична значущість проблеми та її недостатня розробленість у психологічній літературі зумовили вибір теми магістерської роботи «Ціннісні компоненти соціально-політичної активності молодих українців і поляків».

Об'єкт дослідження: соціально-політична активність.

Предмет дослідження: ціннісні компоненти соціально-політичної активності молодих поляків і українців.

Мета дослідження: порівняти ціннісні компоненти соціально-політичної активності молодих поляків і українців.

Гіпотеза дослідження: в цінностях, що визначають рівень соціально-політичної активності молодих поляків і українців, існують відмінні риси:

- серед соціально-політичних цінностей молодих українців переважають економічні свободи, поляків – права людини;
- базовою цінністю соціально активних українців є досягнення, поляків – активні соціальні контакти.

Завдання дослідження:

1. На основі теоретичного аналізу визначити ціннісні компоненти соціально-політичної активності сучасної молоді і розробити теоретичну модель ціннісних компонентів суспільної активності молодих поляків і українців.

2. Підібрати методики дослідження ціннісних компонентів суспільної активності.

3. Емпірично дослідити особливості ціннісної детермінації соціально-політичної активності молодих українців та поляків.

4. Порівняти цінності, що обумовлюють суспільну активність молодих українців та поляків.

Методологічною та теоретичною основою нашого дослідження стали теорії про ціннісно-мотиваційну регуляцію діяльності (Д. Леонтьєв, К. Абульханова-Славська), положення про психологічні чинники політичної активності молоді (Л. Кияшко, А. Лісневська); дані про політичну активність молоді Польщі та України (Н. Ішуніна, Л. Кияшко).

Методи та організація дослідження: із метою реалізації поставлених завдань нами були використані методи: теоретичні – аналіз наукової політико-психологічної літератури; емпіричні – опитувальник термінальних цінностей І. Сеніна і адаптована методика вивчення політичних орієнтацій особистості Г. Пирог, методи математичної статистики – t-критерій Стюдента.

Вибірку дослідження склали поляки та українці віком 20-30 років, з них 35 осіб, які проживають в Україні і 35 осіб, які проживають у Польщі.

Надійність і вірогідність дослідження забезпечується послідовною реалізацією теоретичних положень у розв'язанні завдань емпіричного дослідження; використанням валідних діагностичних методик, адекватних меті й завданням роботи; репрезентативністю вибірки учасників дослідження; поєднанням кількісного та якісного аналізу експериментальних даних, використанням методів статистичної обробки матеріалу.

Наукова новизна та теоретичне значення:

- вперше проводився порівняльний аналіз ціннісних компонентів соціально-політичної активності молодих українців і поляків;
- уточнено зміст та структуру соціально-політичної активності молодих українців і поляків;
- набуло подальшого розвитку теорія ціннісної обумовленості соціально-політичної активності.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що отримані результати щодо ціннісних компонентів соціально-політичної активності молодих поляків і

українців можуть дати поштовх для подальшого дослідження в галузі політології, психології та соціології.

Апробація. Результати теоретичного аналізу дипломної роботи були представлені на Всеукраїнській науково-практичній конференції для молодих учених «Актуальні проблеми особистісного зростання» (Житомир, 2019) та на міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології та педагогіки» (Харків, 2019).

Публікації. Результати дослідження висвітлено у 2 публікаціях:

1. Габрук К. Психологічні дослідження ціннісних орієнтацій / К. Габрук // «Актуальні проблеми особистісного зростання» : зб. наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції для молодих вчених.- Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2019. – С. 31-33.

2. Габрук К. Ціннісні компоненти соціально-політичної активності молодих українців і поляків / Г. Пирог, К. Габрук // «Актуальні проблеми психології та педагогіки» : зб. тез міжнародної науково-практичної конференції. – Харків : Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2019.

Структура та обсяг роботи: наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (**87** найменувань) та **9** додатків. Основний зміст роботи викладено на **80** сторінках (загальний обсяг роботи – **113** сторінок). У роботі міститься **34** рисунки та **5** таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЦІННІСНИХ КОМПОНЕНТІВ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДИХ УКРАЇНЦІВ І ПОЛЯКІВ

Висновки до розділу 1

В результаті теоретичного аналізу наукової літератури, що стосується проблематики дослідження ціннісних компонентів соціально-політичної активності молодих українців і поляків вдалося сформулювати наступні висновки:

1. З психологічної точки зору поняття «суспільно-політична активність» можна розглядати як складне багатокomпонентне психічне утворення, що базується на потребах, інтересах особистості, реалізується в системі цільових настановлень, ціннісних орієнтацій та ставлень, що існують як внутрішня готовність до дії та які регулюють індивідуальну поведінку

2. Суспільно-політична активність особистості є наслідком взаємодії чинників індивідуально-психологічного і мікросоціального рівнів. Складовою ефективності громадянського виховання та політичної соціалізації є врахування як суб'єктивних, так і об'єктивних компонентів, що стимулюють або блокують реалізацію потенціалу участі у суспільно-політичному житті з боку молоді.

3. Аналіз вітчизняних та зарубіжних досліджень ціннісних орієнтацій показав, що у сучасній психологічній науці, незважаючи на значний обсяг теоретичних та практичних досліджень, усе ще не вироблено єдиного розуміння поняття «ціннісна орієнтація».

4. Врахування як суб'єктивних, так і об'єктивних чинників, що стимулюють або перешкоджають реалізації молоддю потенціалу участі у соціально-політичному житті суспільства – важлива умова ефективності її громадянського виховання та політичної соціалізації.

5. В процесі аналізу наукової літератури вдалося розробити теоретичну модель дослідження, згідно з якою рівень суспільно-політичної активності пов'язаний з цінностями. У зв'язку з відмінностями суспільно-політичного життя, активність молодих українців і поляків обумовлена різними цінностями.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ СКЛАДОВИХ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ

Висновки до розділу 2

Аналіз та узагальнення методів вивчення ціннісних складових соціально-політичної активності дозволяють зробити наступні висновки:

1. Для дослідження ціннісних складових соціально-політичної активності психологи використовують такі методи, як опитування, анкетування, незакінчені речення, інтерв'ю тощо.

2. Найбільш вживаним є метод опитування, за допомогою якого можна зібрати дані шляхом безпосереднього чи опосередкованого спілкування з досліджуваним.

3. Для дослідження ціннісних складових соціально-політичної активності було запропоновано діагностичний комплекс, що включав методику «Політичні орієнтації особистості» Г. В. Пирог та опитувальник термінальних цінностей І. Г. Сеніна

4. Обробка результатів передбачає кількісний та якісний аналізи. Кількісний аналіз результатів дослідження включав визначення середніх показників (середнє арифметичне значення), частотний (процентний) аналіз для вибірки загалом та порівняльний аналіз соціально-політичної активності молодих поляків і українців.

5. Використання даних методів, дотримання послідовності даних етапів дослідження забезпечує вивчення компонентів теоретичної моделі ціннісних компонентів соціально-політичної активності молодих українців і поляків, дозволяє ефективно здійснити процедуру дослідження і максимально повно

отримати інформацію про досліджуване явище, що відповідає поставленим меті та завданням.

РОЗДІЛ 3

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ КОМПОНЕНТІВ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДИХ УКРАЇНЦІВ І ПОЛЯКІВ

3.1. Показники соціально-політичної активності молоді

3.1.1. Особливості соціально-політичної активності українців

Метою цього етапу дослідження стало вивчення особливостей соціально-політичної активності молодих поляків і українців за методикою «Політичні орієнтації особистості» (Г. В. Пирог).

Визначення актуальних соціально-політичних проблем і потреб молодих українців показало, що більше половини опитуваних (62,9%) вважають, що вони живуть середньо, 31,5% – більш-менш пристойно, 2,8% – на межі бідності, така ж кількість (2,8%) – за межею бідності (рис. 3.1).

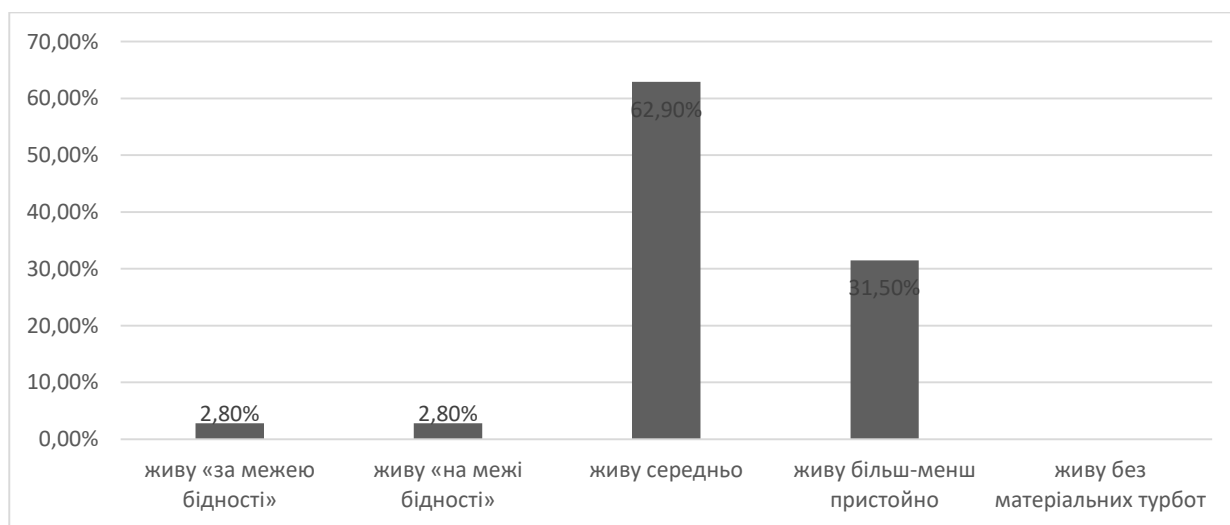

Рис. 3.1. Суб'єктивна оцінка матеріального становища молодих українців

Ранжування соціально-психологічних проблем з точки зору їх актуальності для досліджуваних показало, що найбільша кількість опитаних українців на перше місце ставлять «можливість висловлювати свої політичні погляди, свобода слова» (28,5%), трохи менше «захищеність від іноземної збройної агресії», «почуття належності до певної спільноти», «суспільне визнання результатів своєї діяльності» (17,1%) (рис. 3.2).

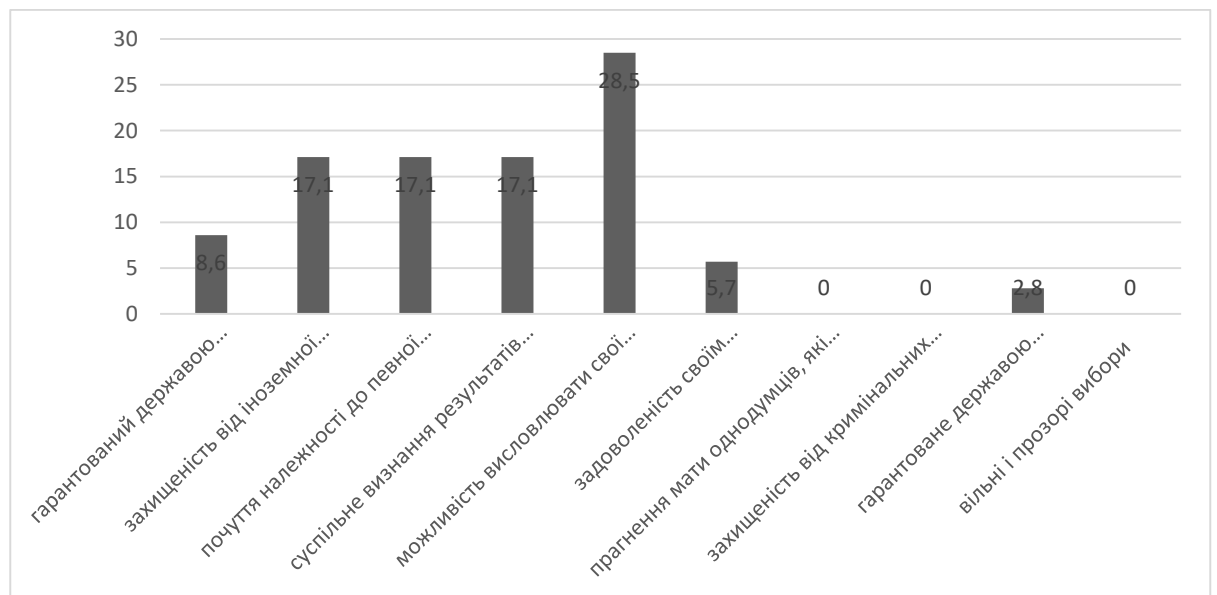

Рис. 3.2. Актуальні соціально-психологічні проблеми українців

За середніми ранговими значеннями найбільш актуальною є соціально-політична проблема «суспільне визнання результатів своєї діяльності» (3.3), трохи менш значимими «захищеність від іноземної збройної агресії» (3.6) і «задоволеність своїм соціальним, національним, мовним статусом в політичній системі суспільства» (3.7), найменш актуальними є «вільні прозорі вибори» (рис. 3.3).

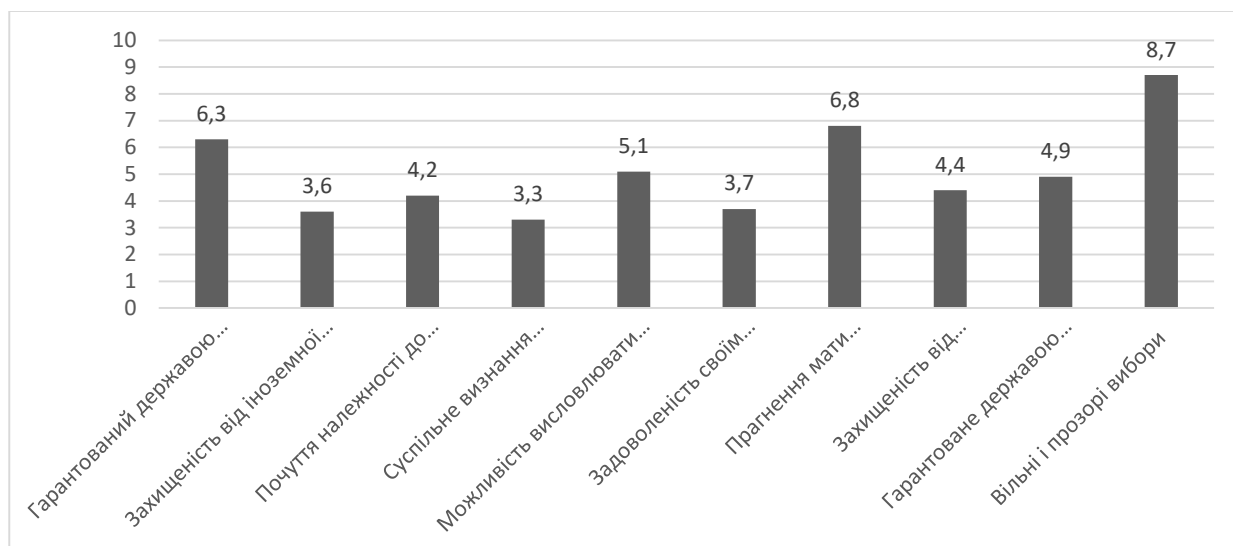

Рис. 3.3. Ранжування соціально-психологічних проблем

Найбільш значущою соціально-психологічною потребою виявилася «соціальна» (3,7), тобто для опитуваних важливим є почуття належності до певної спільноти (громади) та суспільне визнання результатів своєї діяльності, а також «потреба в безпеці» (4), тобто захищеність від іноземної збройної агресії, захищеність від кримінальних елементів. Найменш значущою є потреба у соціально-політичному самовираженні (6,9) (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Середні значення соціально-психологічних проблем за потребами Маслоу

Рівень потреб (за Маслоу)	Соціально-психологічні потреби	Середні значення	
Фізіологічний	гарантований державою прожитковий мінімум	6,3	5,6
	гарантоване державою забезпечення для незахищених категорій громадян (в тому числі, студентів і пенсіонерів)	4,9	

Безпеки	захищеність від іноземної збройної агресії	3,6	4
	захищеність від кримінальних елементів	4,4	
Соціальний	почуття належності до певної спільноти (громади)	4,2	3,7
	суспільне визнання результатів своєї діяльності	3,3	
Поваги	задоволеність своїм соціальним, національним, мовним статусом в політичній системі суспільства	3,7	5,2
	прагнення мати однодумців, які поділяють мої погляди	6,8	
Самовираження	можливість висловлювати свої політичні погляди, свобода слова	5,1	6,9
	вільні і прозорі вибори	8,7	

Майже третина досліджуваних українців (34,2%) цікавляться політикою, 17,2 % не цікавляться і майже половина не можуть визначитися з цим питанням (рис. 3.4).

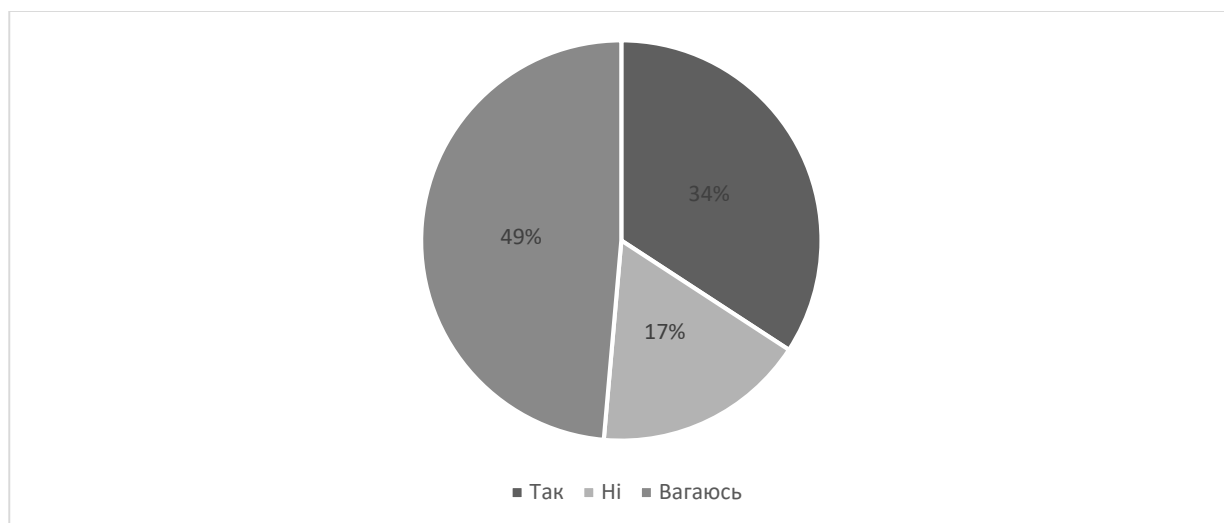

Рис. 3.4. Оцінка політичної зацікавленості українців

На думку половини досліджуваних (51,4%) участь громадян у політичному житті впливає на долю міста, третина досліджуваних (37,1%) вважають, що можуть впливати на долю країни, і невелика кількість (3%) на долю світу (рис. 3.5).

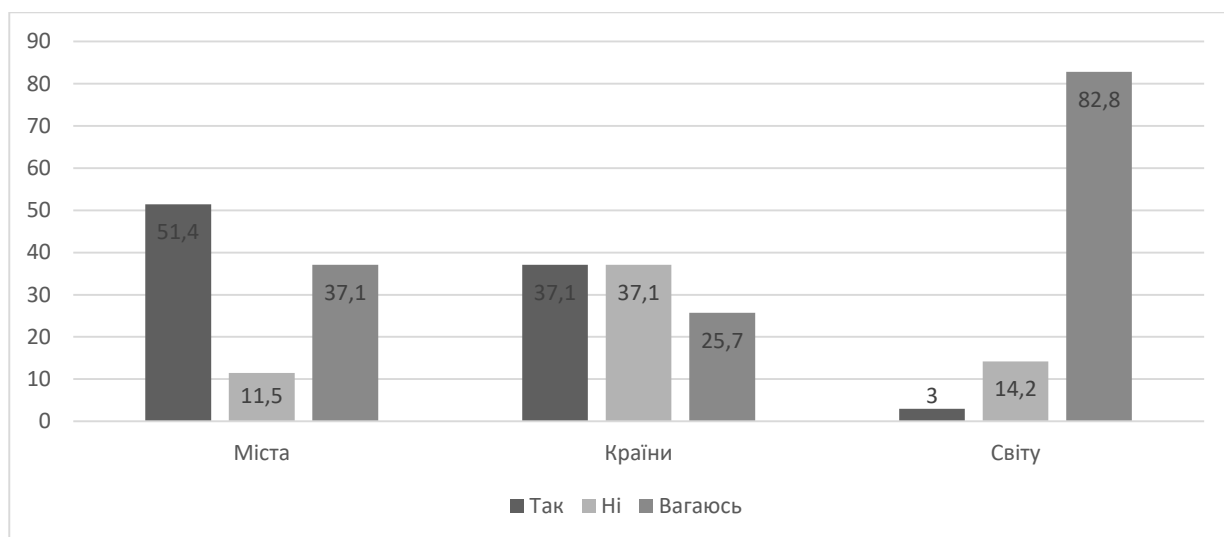

Рис. 3.5. Оцінка можливого впливу на політичне життя з боку громадян

Визначення міри активності опитуваних українців показало, що найбільшу активність вони демонструють у громадській діяльності під час навчання в

коледжі, інституті, університеті (17,1%) та на роботі (8,7%), хоча кількість таких людей дуже невелика. Близько 17,1 % досліджуваних не вважають себе активними в суспільно-політичній діяльності, але беруть участь в окремих подіях і акціях (рис. 3.6).

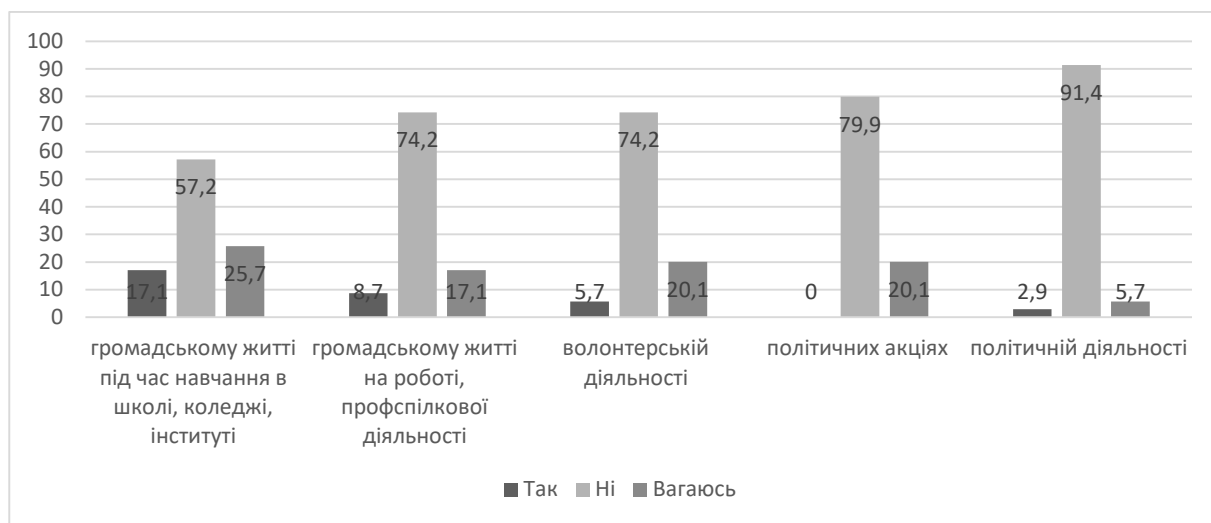

Рис. 3.6. Участь українців в суспільно-політичній активності

Більшість досліджуваних українців не є постійними членами політичних і громадських організацій, але невеликий % (11-15%) іноді співпрацюють з політичними і громадськими організаціями (рис. 3.7).

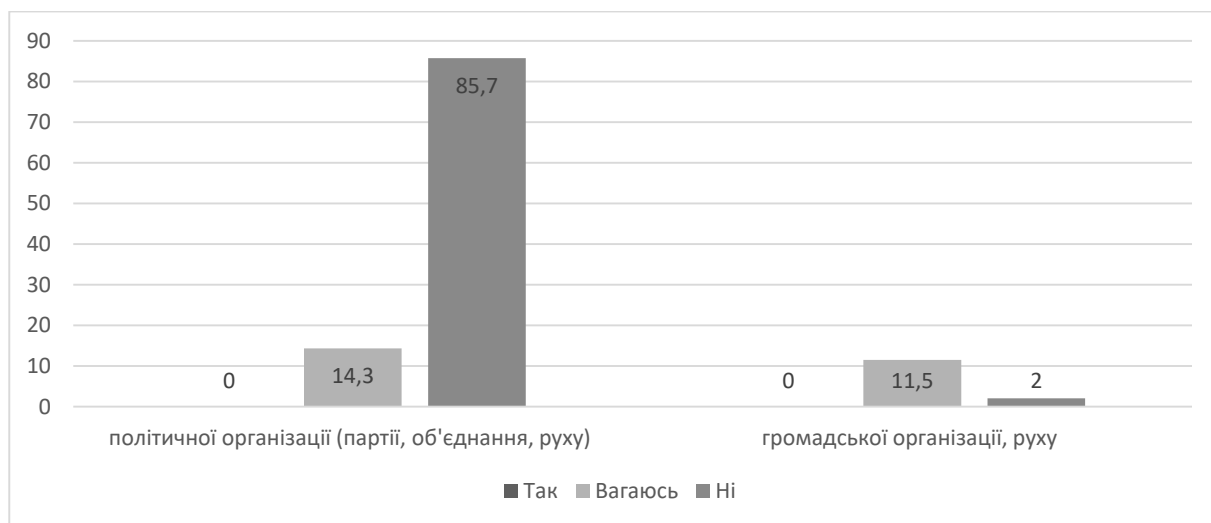

Рис. 3.7. Приналежність українців до організацій

Участь у політичних виборах досить активна – 94,2% досліджуваних українців брали участь у виборах Президента і Верховної Ради (рис. 3.8).

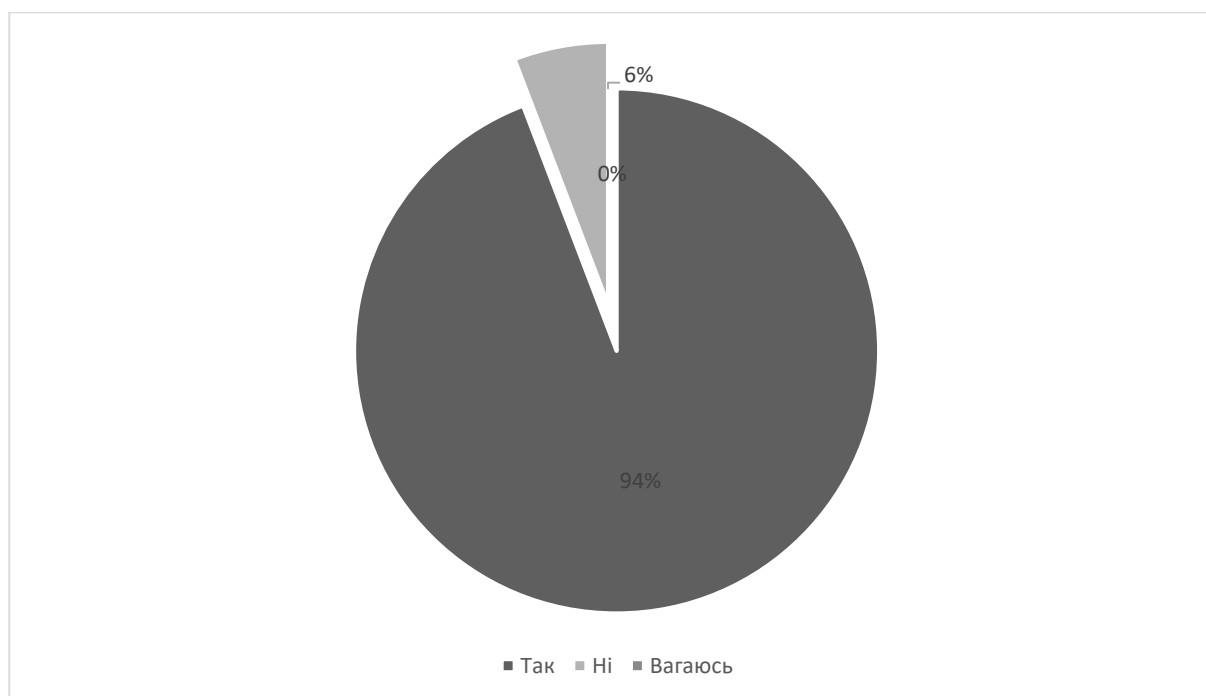

Рис. 3.8. Участь українців у виборах

Майже всі опитувані українці (91,4%) вважають правомірним у разі незадоволення діяльністю влади звернення до офіційних органів влади, в правоохоронні органи, більше половини опитуваних (71,4%) вважають правомірним привернення уваги громадськості, половина (54,2%) краще звернутися до суду, за допомогою страйків свою проблему вирішить майже половина опитуваних (48,5%). Майже половина влаштують демонстрації та мітинги (48,5%), петиціями скористуються третина опитуваних (37,2%), за збройними методами звернуться невелика кількість опитуваних (11,5%) (рис. 3.9).

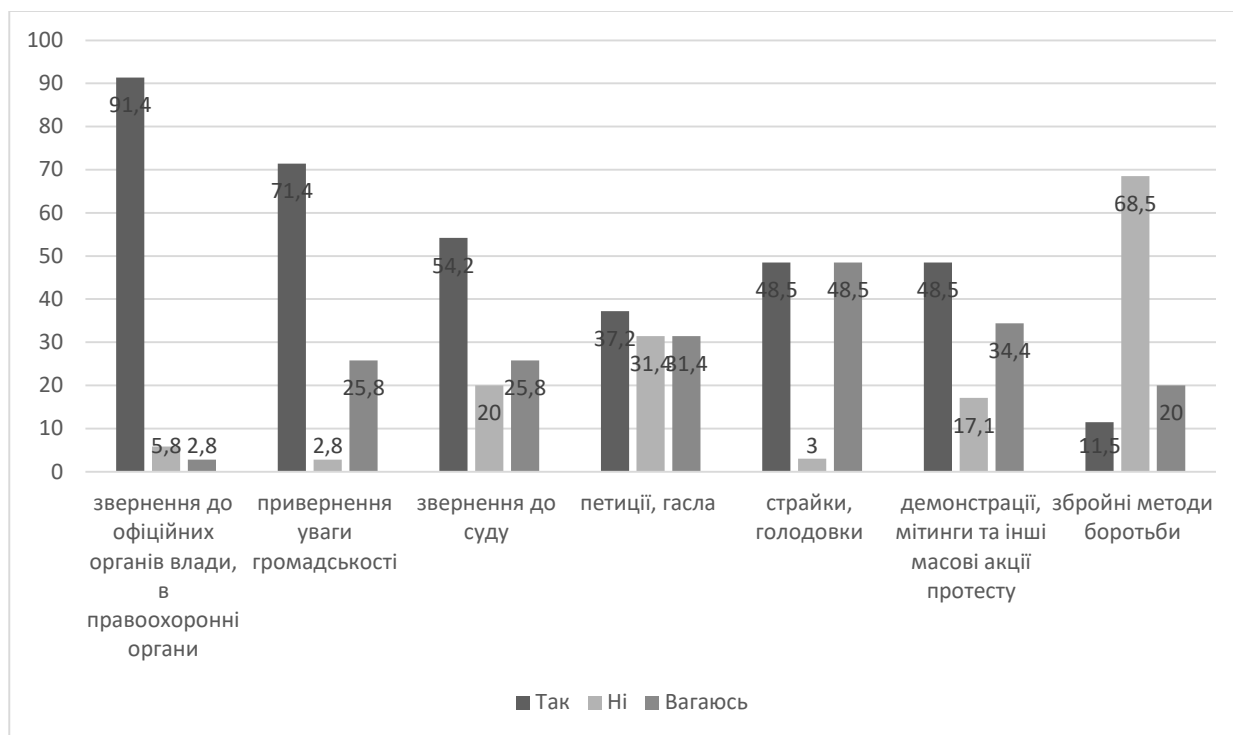

Рис. 3.9. Дії громадян на несправомірні дії влади

Майже половина опитуваних (45,7%) будуть скоювати акції протесту в політичних цілях, 14,3% опитуваних візьмуть в руки зброю, менша кількість (11,5%) стане руйнувати матеріальні цінності (рис. 3.10).

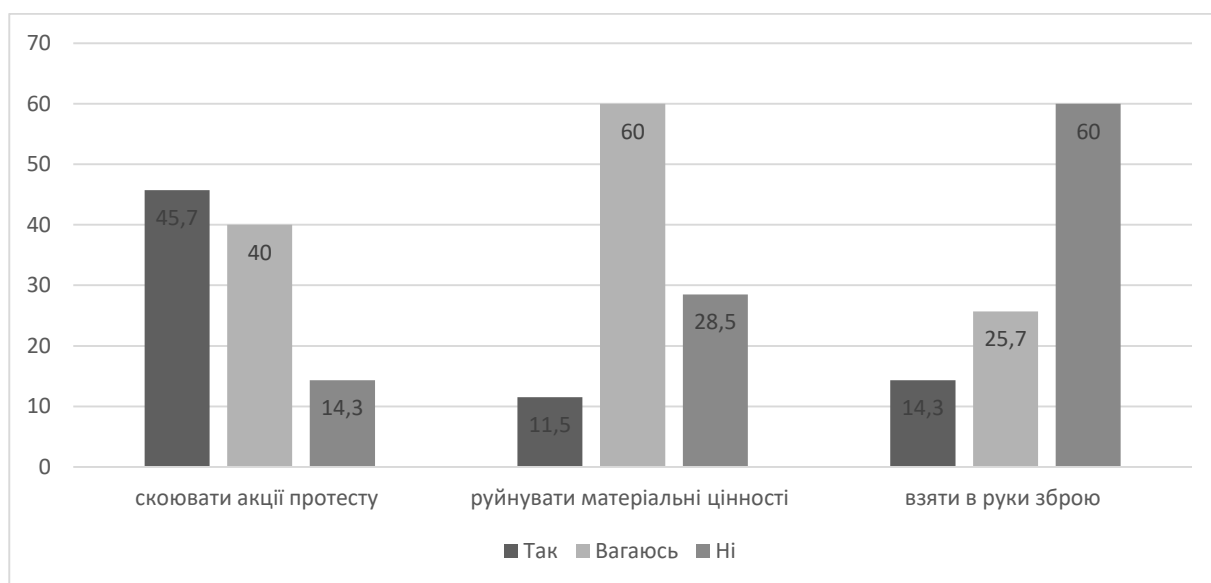

Рис. 3.10. Дії українців при несприятливих політичних ситуаціях

Якщо небезпека буде загрожувати близьким людям, то половина опитуваних (57,1%) готові взяти в руки зброю, якщо країні – 5,7%, якщо небезпека буде загрожувати місту, то лише 3% візьмуть зброю, співвітчизникам і іншим людям в інших країнах – 0% (рис. 3.11).

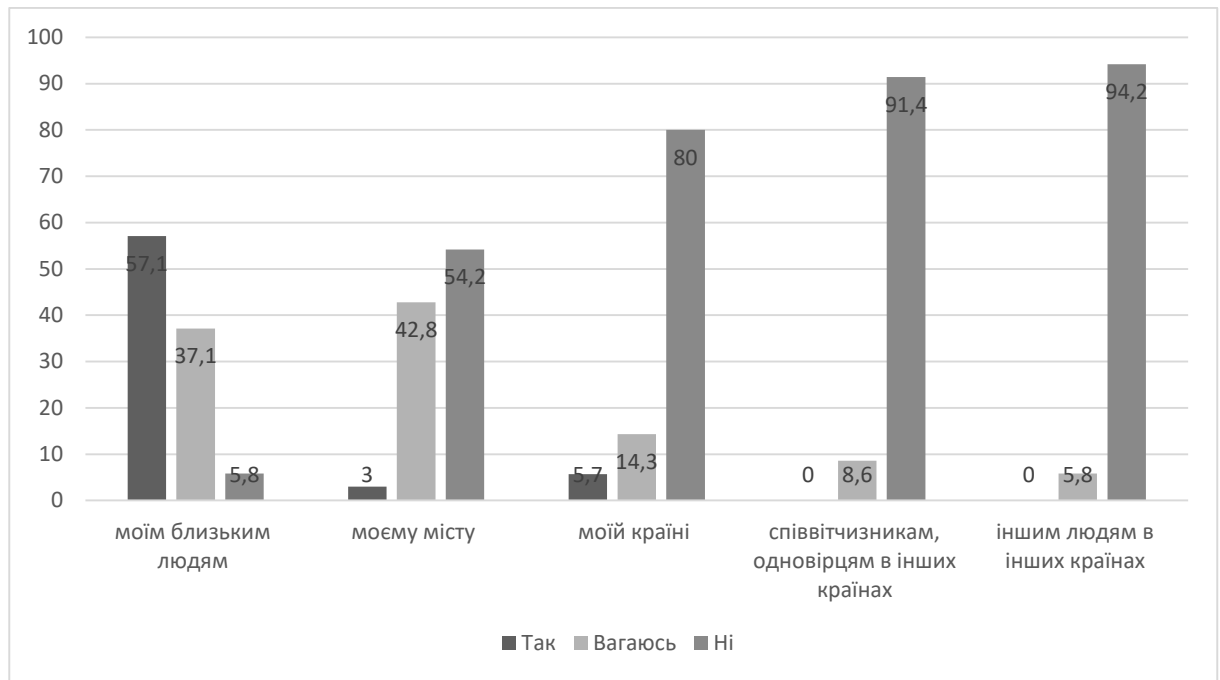

Рис. 3.11. Ситуації, за яких українець може взяти в руки зброю

Ранжування соціально-політичних цінностей показало, що найбільша кількість досліджуваних на перше місце ставлять цінність «політичні свободи» (25,7%), менше людей віддають перевагу цінності «незалежність» (17,1%), ще трохи менше «рівність» і «економічна свобода» (11,5%) та цінності «справедливість» (8,5%) (рис. 3.12).

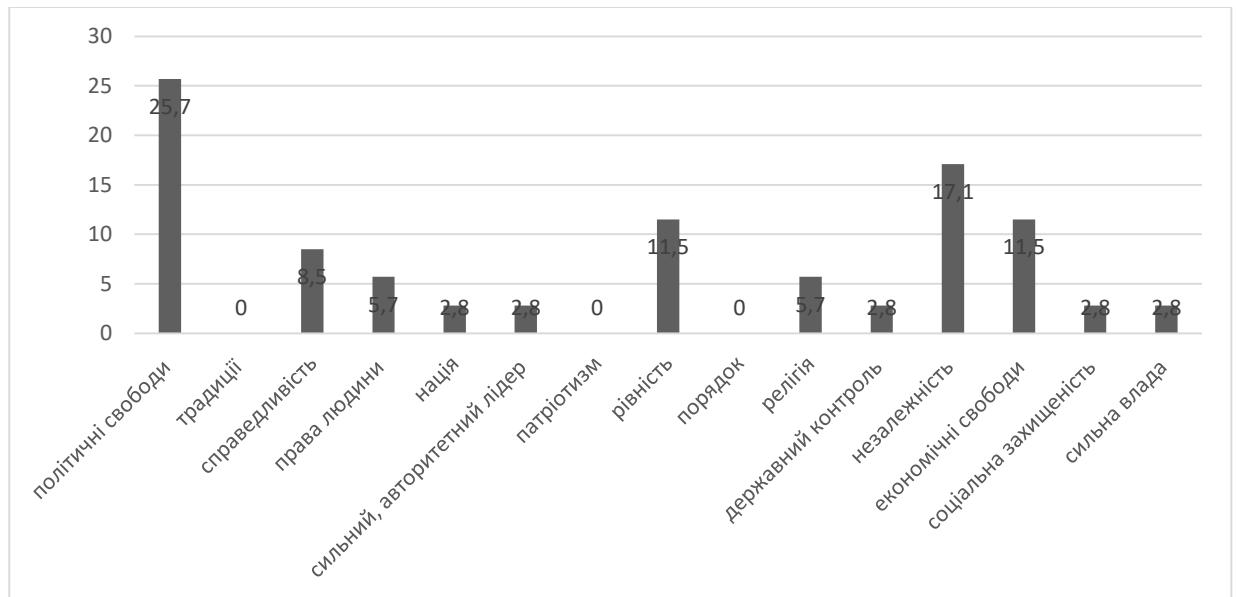

Рис. 3.12. Соціально-політичні цінності українців

Ранжування соціально-політичних цінностей показало, що найменшу кількість балів, тобто найвищий ранг отримала соціально-політична цінність «економічні свободи» (3,1), трохи більше балів «соціальна захищеність» (3,8) і «політичні свободи» (3,9). Тобто для опитуваних в середньому «економічні свободи» стоять на перших місцях (рис. 3.13).

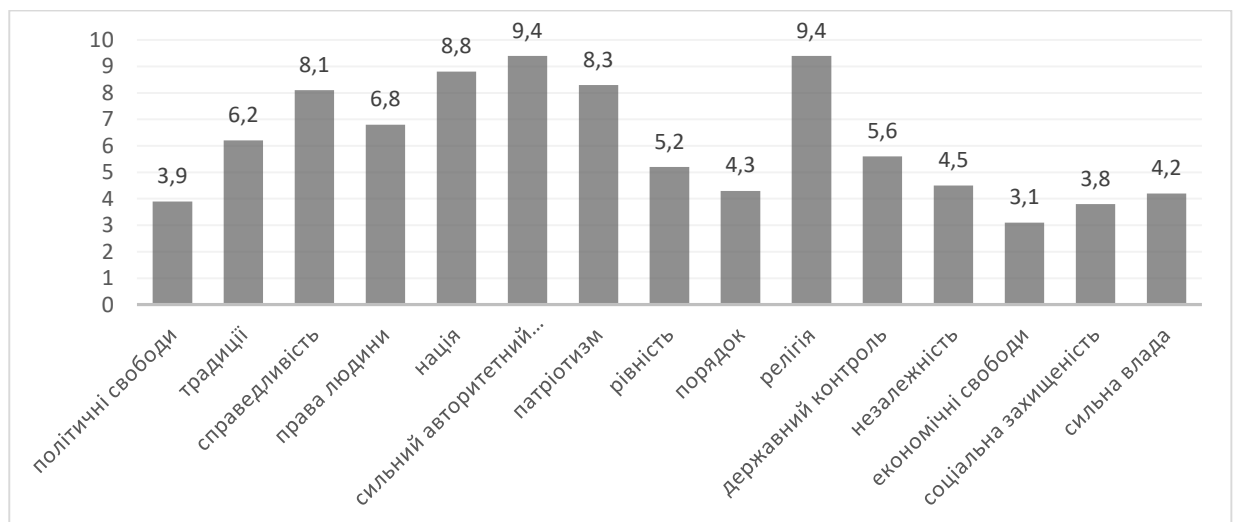

Рис. 3.13. Ранжування соціально-політичних цінностей

Отже, результати дослідження за методикою «Політичні орієнтації особистості» показали, що третина опитуваних молодих українців (34,2%) цікавляться політикою та половина опитуваних (51,4%) вважають, що можуть вплинути на долю міста. Найбільшу активність українці демонструють у громадській діяльності під час навчання (17,1%), більшість українців не є постійними членами політичних та громадських організацій, але 94,2% приймали участь у виборах Президента та Верховної Ради. Ранжування соціально-політичних цінностей показало, що найвищий ранг отримала соціально-політична цінність «економічні свободи».

3.1.2. Особливості соціально-політичної активності поляків

Дослідження соціально-політичної активності поляків за методикою «Політичні орієнтації особистості» (Пирог Г. В.) показало наступні результати.

Майже половина опитуваних (48,6%) вважають, що вони живуть середньо, трохи менше (40%) – більш-менш пристойно, 8,6% - без матеріальних турбот, 2,8% - на межі бідності (рис. 3.14).

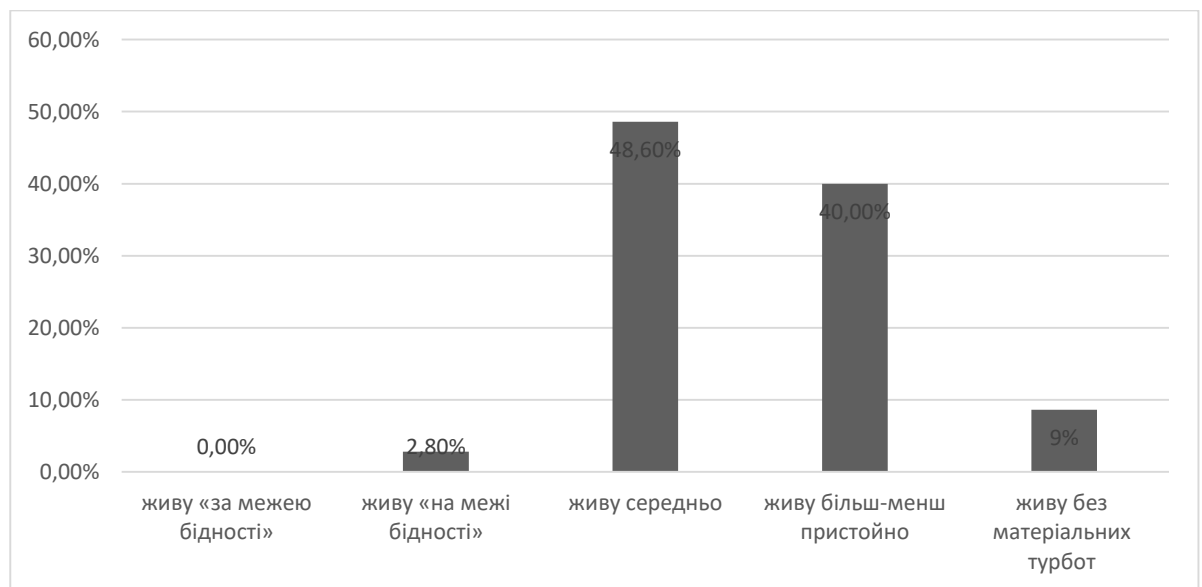

Рис. 3.14. Суб'єктивна оцінка матеріального становища молодих поляків

Ранжування соціально-психологічних проблем з точки зору їх актуальності для досліджуваних показало, що найбільша кількість досліджуваних на перше місце ставлять «суспільне визнання результатів своєї діяльності» (25,7%) і «можливість висловлювати свої політичні погляди, свобода слова» (25,7%), трохи менше «задоволеність своїм соціальним, національним, мовним статусом в політичній системі суспільства» (17,1%) (рис. 3.15).

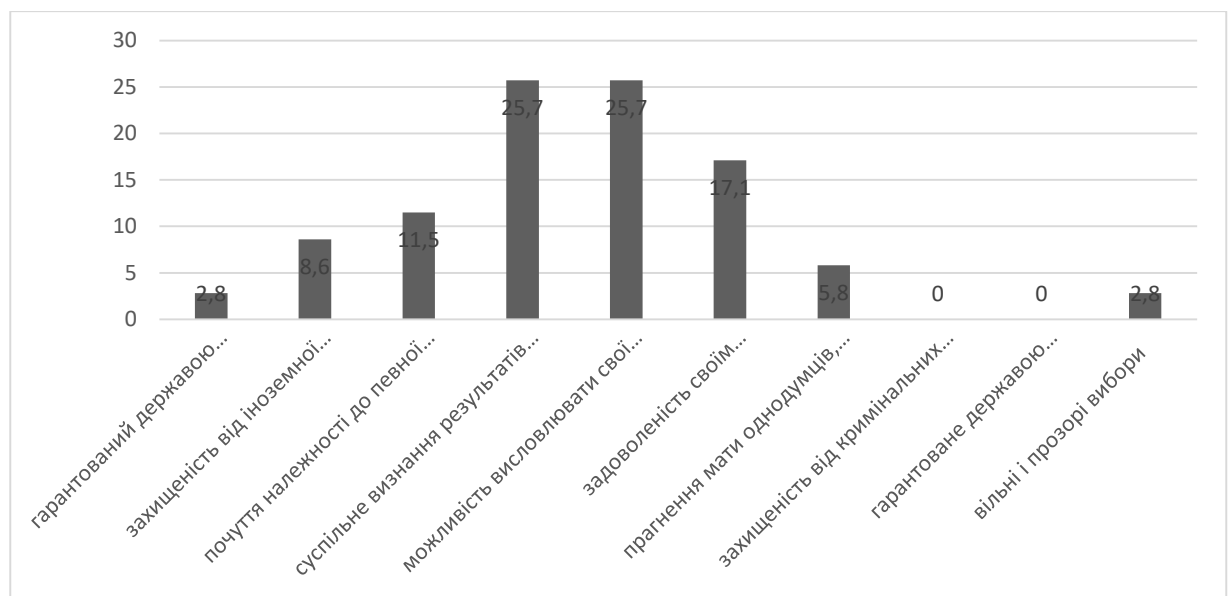

Рис. 3.15. Актуальні соціально-психологічні проблеми поляків

За середніми ранговими значеннями найбільш актуальною є соціально-політична проблема «можливість висловлювати свої політичні погляди, свобода слова» (2,8), трохи більше балів «прагнення мати однодумців, які поділяють мої погляди» (3,2) і «суспільне визнання результатів своєї діяльності» (3,6), найменш актуальною є «захищеність від кримінальних авторитетів» (рис. 3.16).

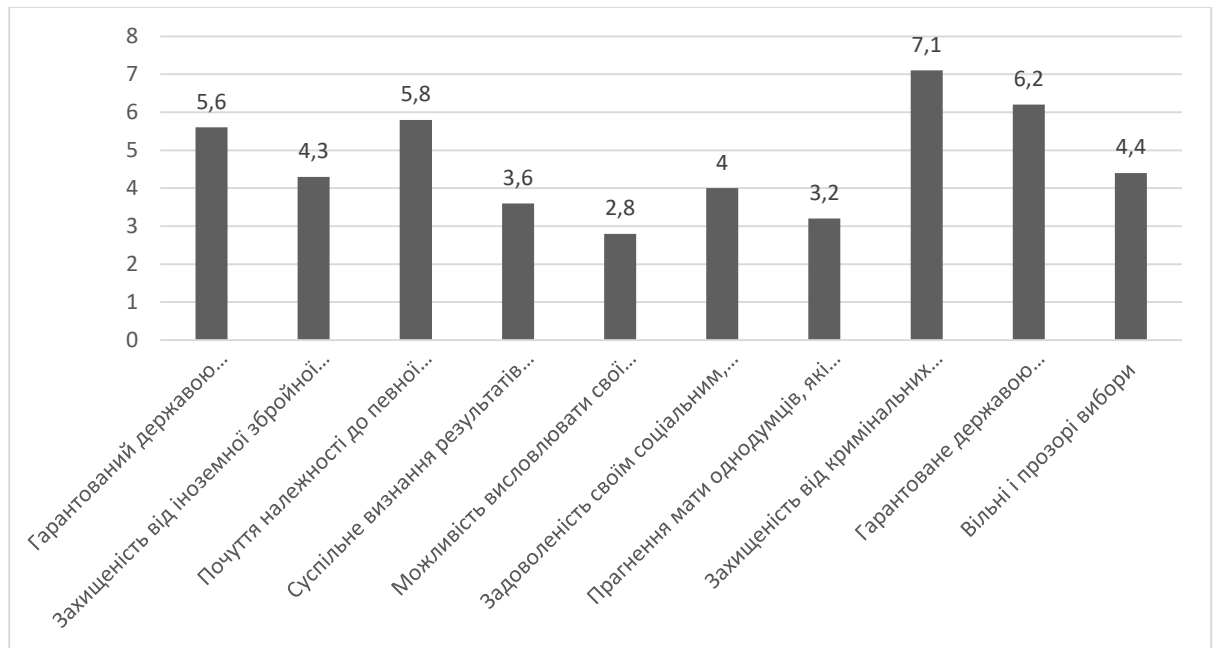

Рис. 3.16. Ранжування соціально-психологічних проблем

Найбільш важливими соціально-психологічними потребами виявилися «повага» (3.6) і «самовираження» (3.6), тобто для опитуваних найбільш важливим є задоволеність своїм соціальним, національним, мовним статусом в політичній системі суспільства, прагнення мати однодумців, які поділяють погляди, можливість висловлювати свої політичні погляди, свобода слова та вільні і прозорі вибори. Найменш значущою є потреба є «фізіологічна» потреба (5.9) (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Середні значення соціально-психологічних проблем за потребами Маслоу

Рівень потреб за Маслоу	Соціально-психологічні потреби	Середні значення	
Фізіологічний	гарантований державою прожитковий мінімум	5,6	5,9

	гарантоване державою забезпечення для незахищених категорій громадян (в тому числі, студентів і пенсіонерів)	6,2	
Безпека	захищеність від іноземної збройної агресії	4,3	5,7
	захищеність від кримінальних елементів	7,1	
Соціальний	почуття належності до певної спільноти (громади)	5,8	4,7
	суспільне визнання результатів своєї діяльності	3,6	
Повага	задоволеність своїм соціальним, національним, мовним статусом в політичній системі суспільства	4	3,6
	прагнення мати однодумців, які поділяють мої погляди	3,2	
Самовираження	можливість висловлювати свої політичні погляди, свобода слова	2,8	3,6
	вільні і прозорі вибори	4,4	

Половина досліджуваних поляків (51,2%) цікавляться політикою, 29,2% не зацікавлені та 19,6% не можуть визначитися з цим питанням (рис. 3.17).

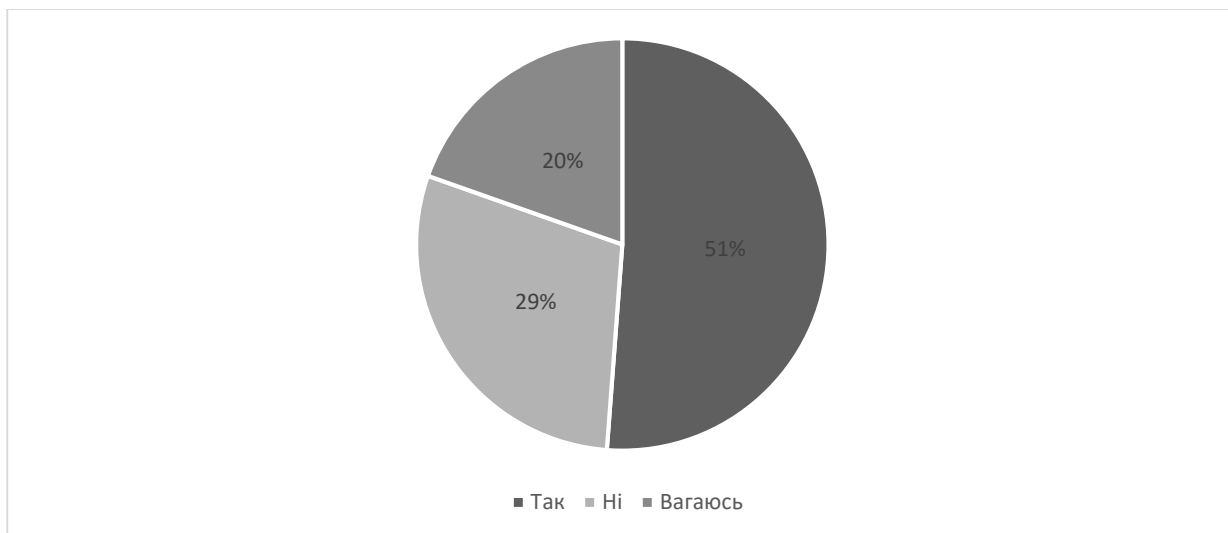

Рис. 3.17. Оцінка політичної зацікавленості поляків

На думку половини досліджуваних (52,2%) участь громадян у політичному житті впливає на долю країни, 23,4% вважають, що можуть впливати на долю міста та невелика кількість (2%) на долю світу (рис. 3.18).

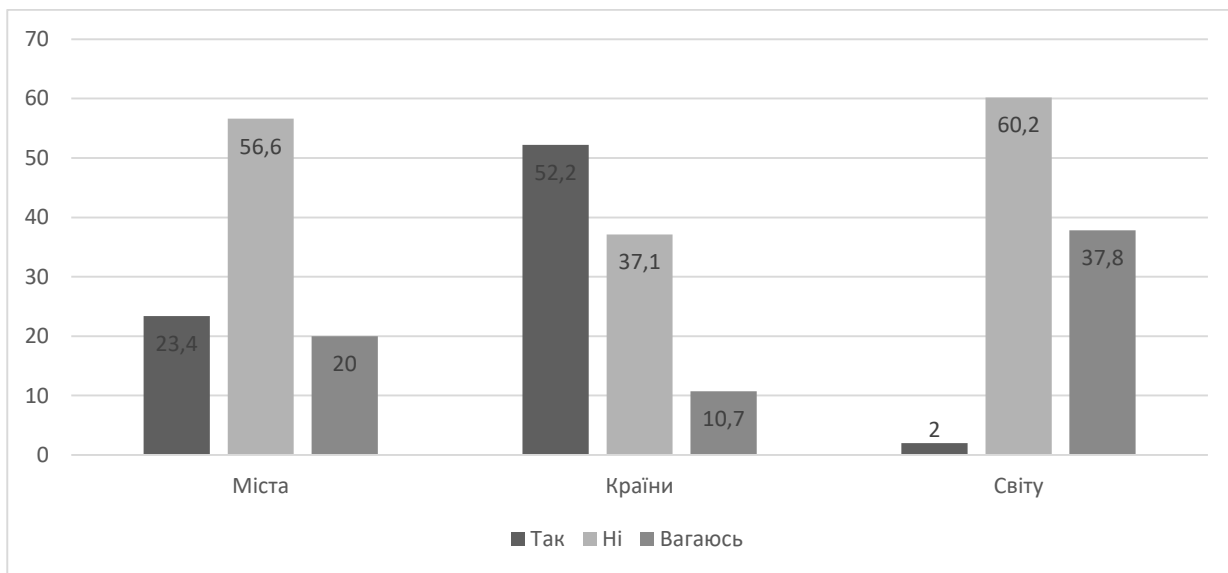

Рис. 3.18. Оцінка можливого впливу на політичне життя з боку громадян

Визначення міри активності поляків показало, що найбільшу активність вони демонструють у волонтерській діяльності (54,2%) та у громадському житті

на роботі, профспілкової діяльності (17,3%). Близько 25% досліджуваних не вважають себе активними в громадському житті під час навчання, але беруть участь в окремих подіях і акціях (рис. 3.19).

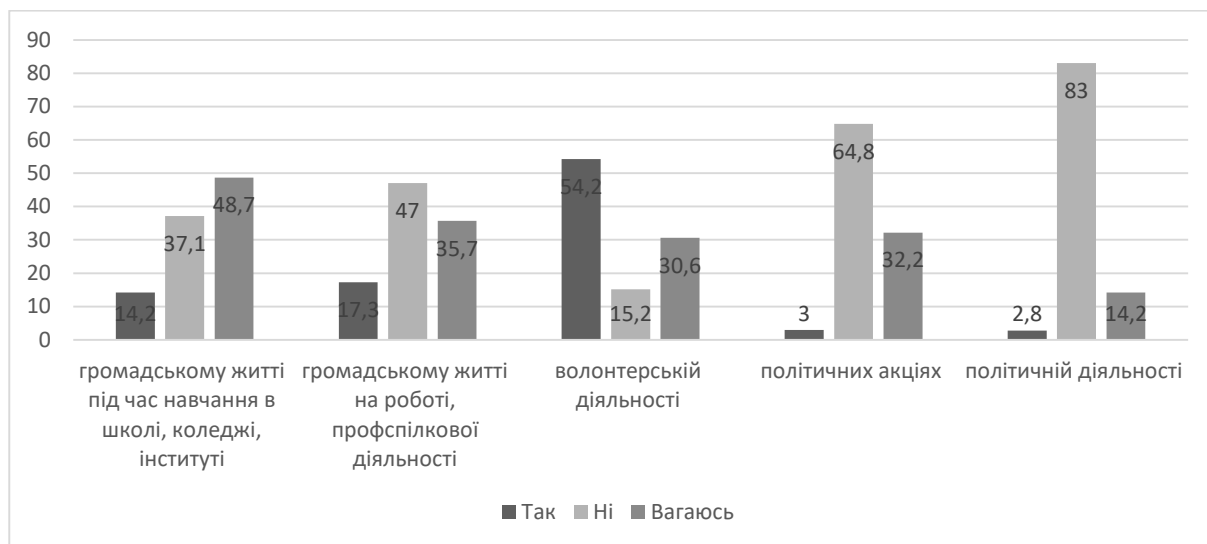

Рис. 3.19. Участь поляків в суспільно-політичній активності

Більшість досліджуваних поляків не є постійними членами політичних і громадських організацій, але невеликий % (11-14%) іноді співпрацюють з політичними і громадськими організаціями (рис. 3.20).

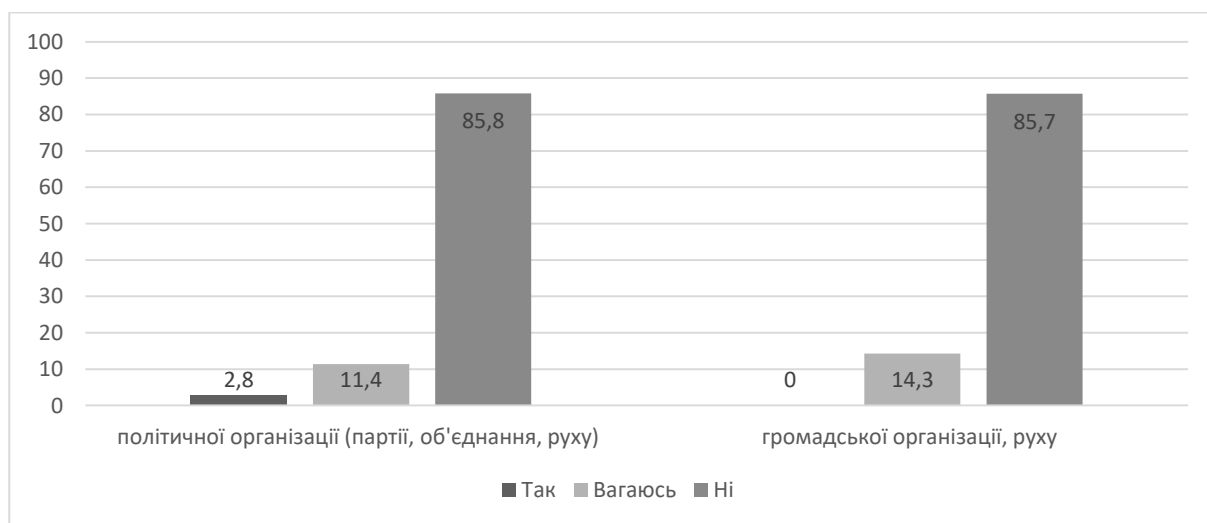

Рис. 3.20. Приналежність поляків до організацій

Участь у політичних виборах досить активна – 91,4% досліджуваних поляків брали участь у виборах Президента (рис. 3.21).

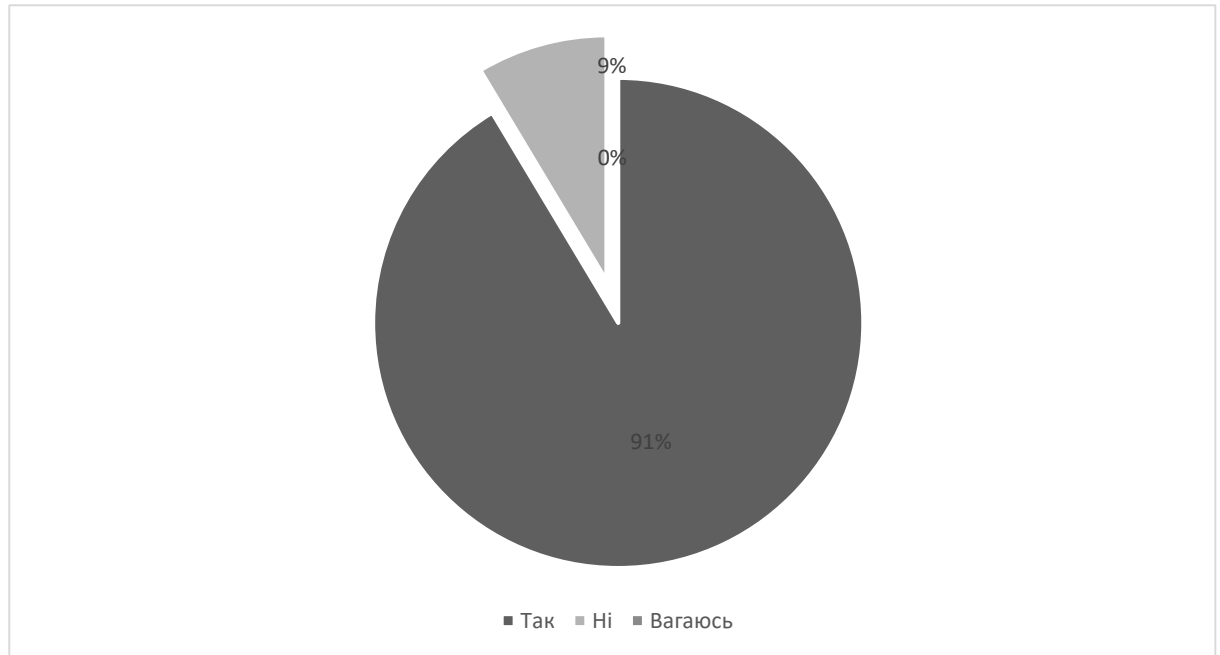

Рис. 3.21. Участь поляків у виборах

Майже всі опитувані поляки (94,2,4%) вважають правомірним у разі незадоволення діяльністю влади звернення до офіційних органів влади, в правоохоронні органи, більше половини опитуваних (71,4%) вважають правомірним привернення уваги громадськості, 60% краще звернуться до суду, трохи менше половини (42,8%) влаштують демонстрації та мітинги. Третина опитуваних (31,5%) вирішить свою проблему за допомогою страйків, петиціями скористуються 25,7% і лише 5,7% скористуються збройними методами боротьби (рис. 3.22).

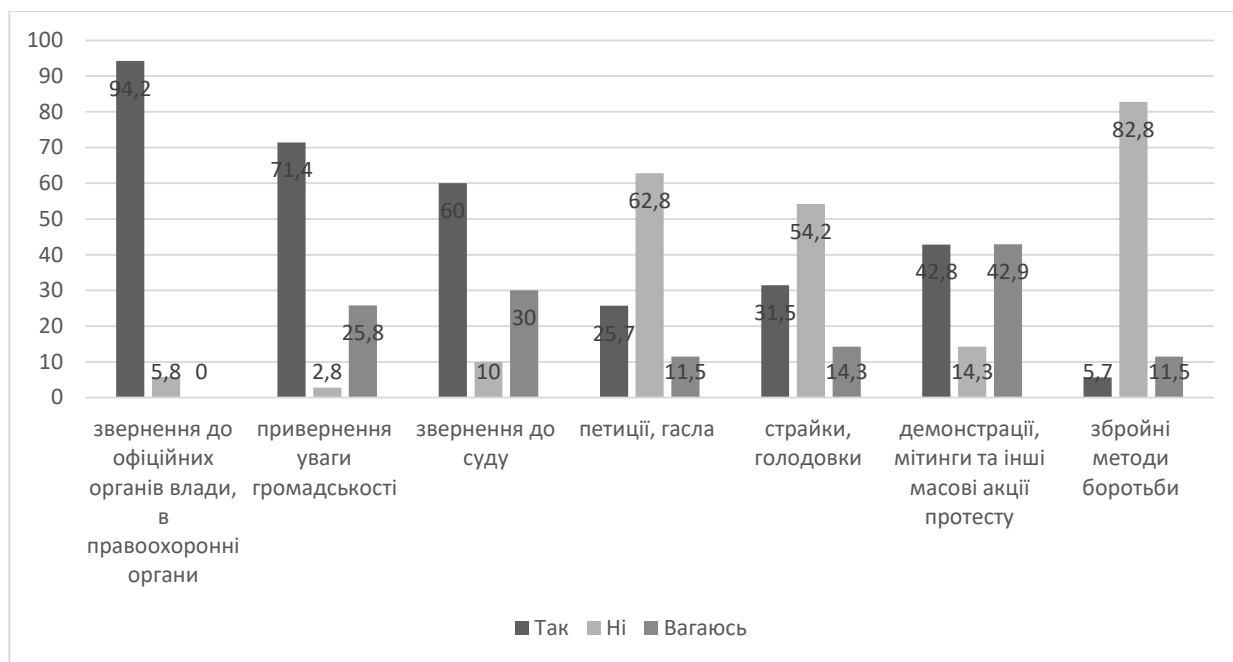

Рис. 3.22. Дії громадян на неправомірні дії влади

Більше половини опитуваних (62,9%) будуть скоювати акції протесту в політичних цілях, 8,6% опитуваних візьмуть в руки зброю, менша кількість (5,8%) стане руйнувати матеріальні цінності (рис. 3.23).

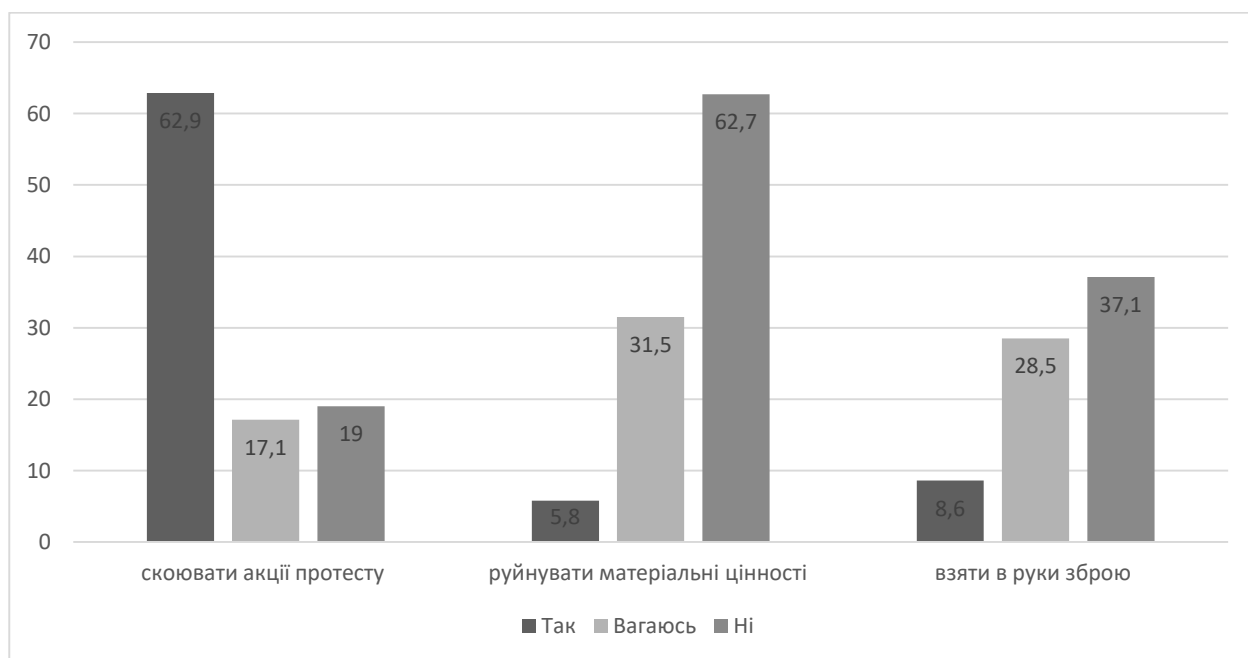

Рис. 3.23. Дії поляків при несприятливих політичних ситуаціях

Якщо небезпека буде загрожувати близьким людям, то половина опитуваних (51,4%) готові взяти в руки зброю, якщо небезпека буде загрожувати місту, країні або співвітчизникам, то лише 2,8% візьмуть зброю, іншим людям в інших країнах – 0% (рис. 3.24).

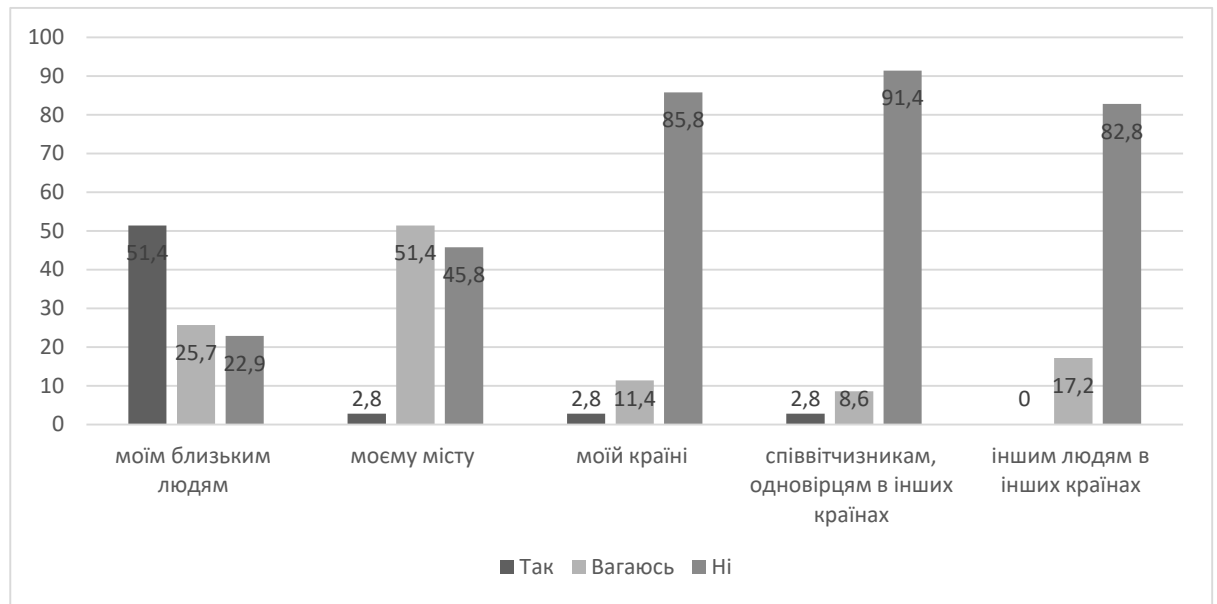

Рис. 3.24. Ситуації, за яких поляк може взяти в руки зброю

Ранжування соціально-політичних цінностей показало, що найбільша кількість досліджуваних на перше місце ставлять цінність «права людини» (25,7%) та «економічні свободи» (25,7%), менше опитуваних віддають перевагу цінності «соціальна захищеність» (11,4%) (рис. 3.25).

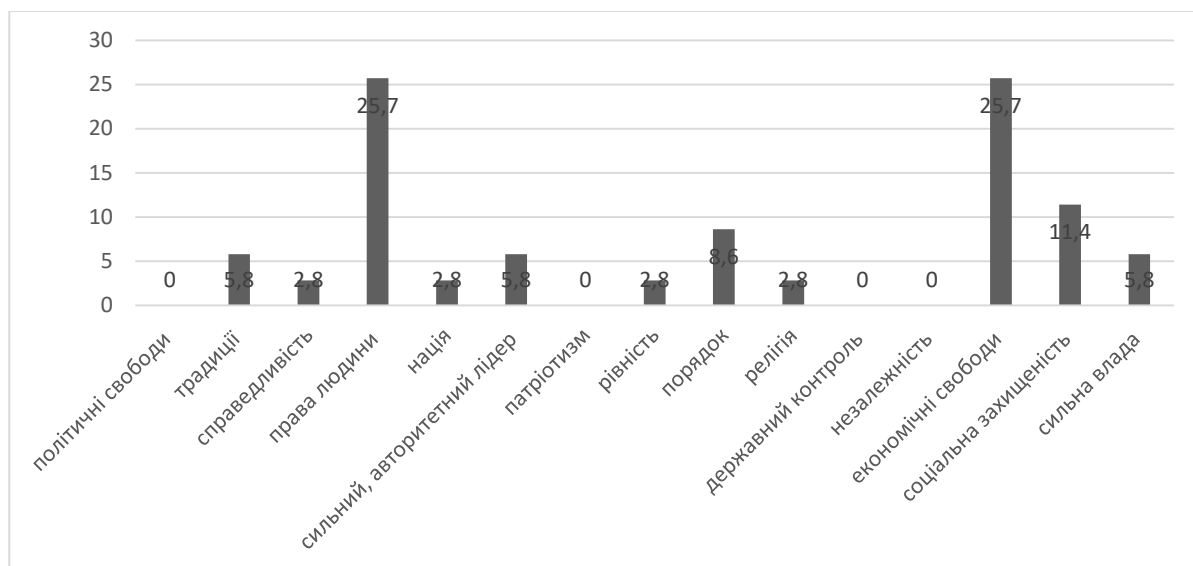

Рис. 3.25. Соціально-політичні цінності поляків

Ранжування соціально-політичних цінностей показало, що найменшу кількість балів, тобто найвищий ранг отримала соціально-політична цінність «права людини» (3,1), трохи більше балів «сильний авторитетний лідер» і «економічні свободи» (3,6) (рис. 3.26).

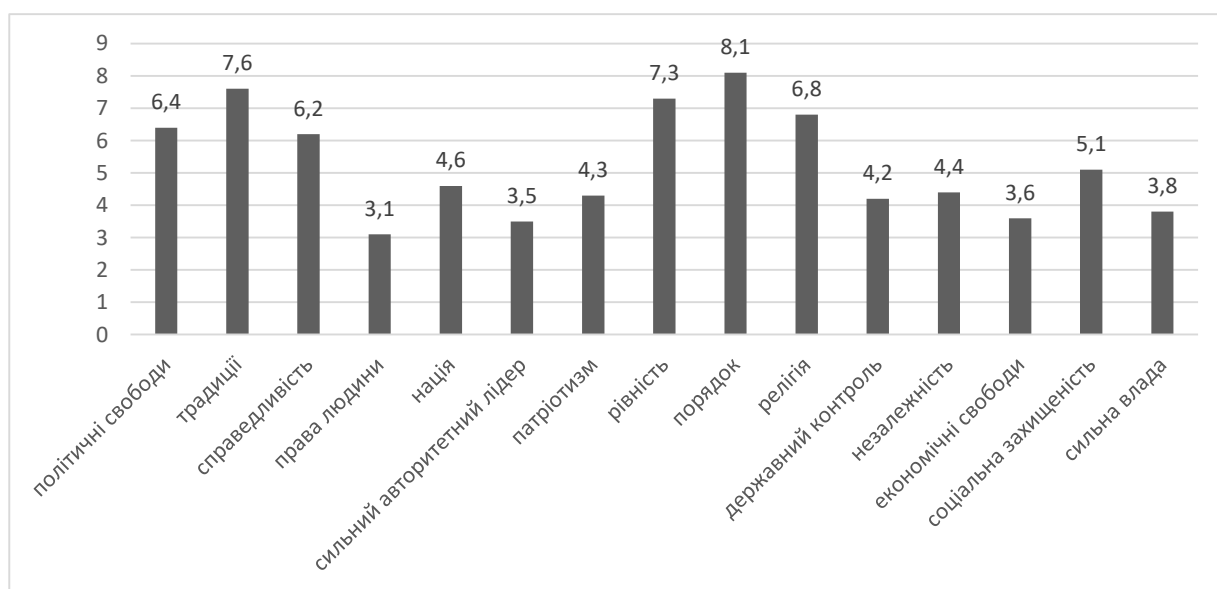

Рис. 3.26. Ранжування соціально-політичних цінностей

Отже, результати даного дослідження за методикою «Політичні орієнтації особистості» показали, що половина опитуваних поляків (51,2%) цікавляться політикою та вважають, що можуть вплинути на долю країни (52,2%). Найбільшу активність поляки проявляють у волонтерській діяльності (54,2%) та не є постійними членами політичних та громадських організацій, але майже всі опитувані поляки приймали участь в останніх виборах Президента (91,4%). У разі незадоволення діяльністю влади 94,2% опитуваних звернуться до офіційних органів влади та будуть скоювати акції протесту (62,9%). Якщо небезпека буде загрожувати близьким, то 51,4% візьмуть в руки зброю. Найважливішими потребами за Маслоу виявилися «самовираження» і «повага», тобто для опитуваних найбільш важливим є задоволеність своїм соціальним, національним, мовним статусом в політичній системі суспільства, прагнення мати однодумців, які поділяють мої погляди, можливість висловлювати свої політичні погляди, свобода слова та вільні і прозорі вибори.

Ранжування соціально-політичних цінностей показало, що найвищий ранг отримала соціально-політична цінність «права людини».

Отже, за результатами вивчення соціально-політичної активності молодих українців і поляків, більш зацікавлені в політиці виявилися поляки, однак українці більш схильні до того, що своїми діями вони можуть повпливати на долю свого міста. Українці частіше приймають участь у громадському житті, а поляки частіше включаються в профспілкову діяльність та більше займаються волонтерською діяльністю ніж українці.

Поляки на відміну від українців є членами політичних організацій, хоча ця кількість не є достатньою. Майже однакова кількість опитуваних в двох країнах приймали участь у якості виборця на останніх виборах в країні. Щодо найважливіших цінностей, які наштовхують до активності в соціально-політичному житті, в українців можна виділити такі як «економічні свободи». З

боку поляків дещо інша картина, найважливішими цінностями виявилися «права людини». Це може бути спричинено тим, що поляки більше цікавляться саме політикою, законами і правами і схильні відстоювати свої права за допомогою правоохоронних органів, привернення уваги громадськості та суду. При несприятливих соціально-політичних умовах українці більш схильні до рішучіших дій, таких як петиції, страйки, мітинги та збройні методи боротьби, які ми могли спостерігати у 2014 році.

Українці більш схильні до руйнування матеріальних цінностей та зброї при несприятливих політичних ситуаціях, ніж поляки. Якщо небезпека буде загрожувати близьким, місту та країні, опитувані візьмуть зброю майже у однаковому співвідношенні. Найбільшими соціально-психологічними проблемами для українців виявилася «соціальна», тобто почуття належності до певної спільноти (громади) і суспільне визнання результатів своєї діяльності, що збігається з нинішньою ситуацією в країні. Щодо поляків, то це «самовираження» і «повага», тобто для опитуваних найбільш важливим є задоволеність своїм соціальним, національним, мовним статусом в політичній системі суспільства, прагнення мати однодумців, які поділяють мої погляди, можливість висловлювати свої політичні погляди, свобода слова та вільні і прозорі вибори, що може свідчити про певні труднощі в даних галузях, тому поляки і схильніші до більш мирних розв'язань і звертаються до офіційних органів влади, адже політична ситуація в обох країнах значно відрізняється. Щодо матеріального становища, то кращим воно виявилось в Польщі, що дає підстави думати про те, що матеріальні блага також відіграють важливу роль у прийнятті та сприйманні соціально-політичних ситуацій та дій щодо них.

3.2. Особливості ціннісних орієнтацій молодих поляків і українців

3.2.1. Особливості ціннісних орієнтацій українців

Метою цього етапу дослідження стало вивчення і порівняння ціннісних орієнтацій молодих поляків і українців за допомогою опитувальника термінальних цінностей І. Г. Сеніна.

За результатами дослідження були обраховані середні значення термінальних цінностей і життєвих сфер молодих українців.

Українці найбільш високо оцінюють термінальні цінності «активні соціальні контакти» (5,37), «досягнення» (5,30) і «високе матеріальне становище» (5,23), найменш – «духовне задоволення» (3,17) (рис. 3.27).

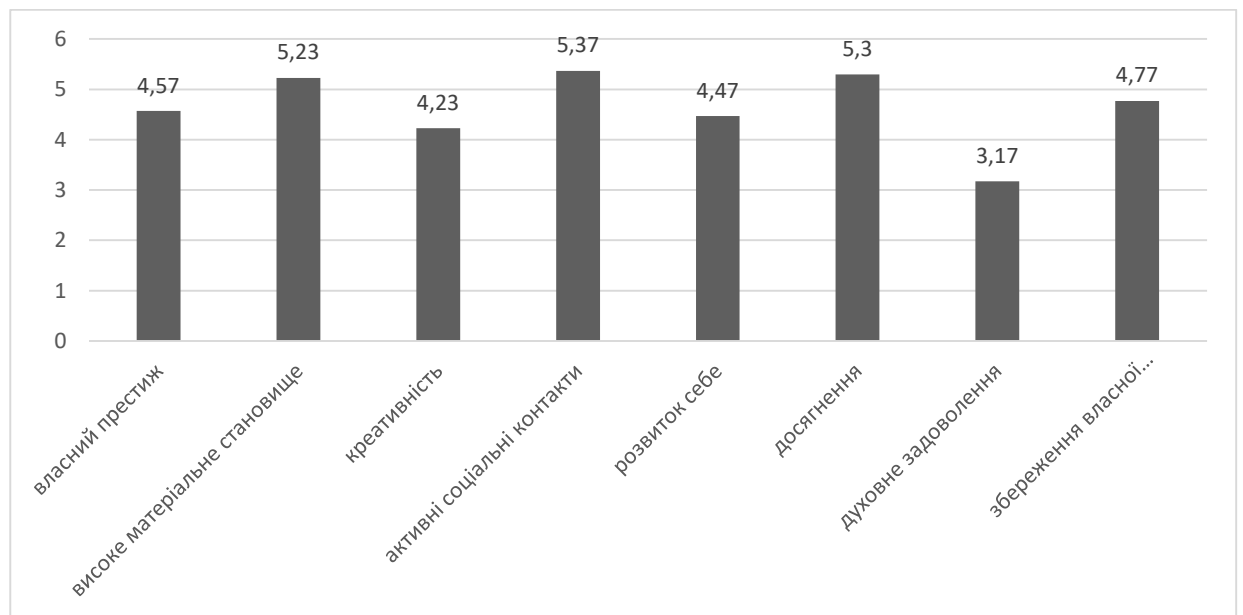

Рис. 3.27. Термінальні цінності українців

Найважливішими життєвими сферами українців є «громадське життя» (6,90) та «сімейне життя» (5,47), найменш важливіше – «професійне життя» (2,73) (рис. 3.28).

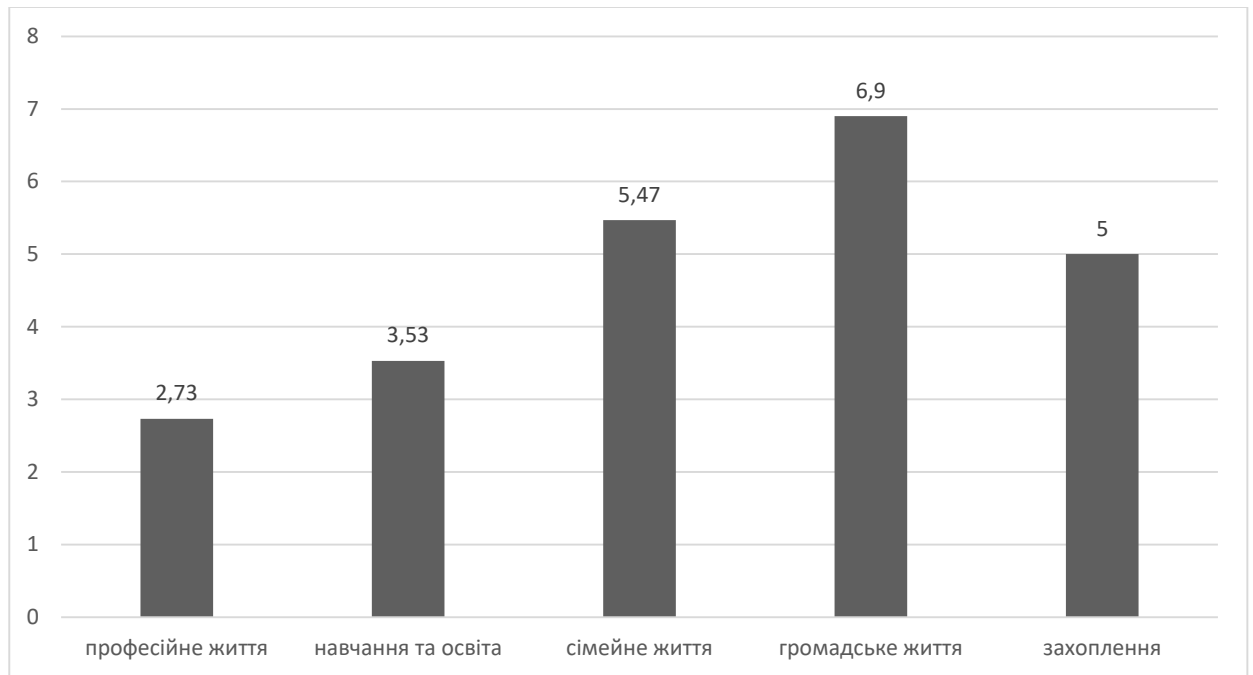

Рис. 3.28. Життєві сфери українців

3.2.2. Особливості ціннісних орієнтацій поляків

За результатами дослідження були обраховані середні значення термінальних цінностей і життєвих сфер молодих поляків.

Для поляків найбільш важливими термінальними цінностями також є «досягнення» (5,13), «активні соціальні контакти» (5,10) та «високе матеріальне становище» (5,10), найменш важливими – «духовне задоволення» (2,87). Незважаючи на однаковий вибір українців і поляків термінальних цінностей, показники поляків є дещо меншими ніж у українців (рис. 3.29).

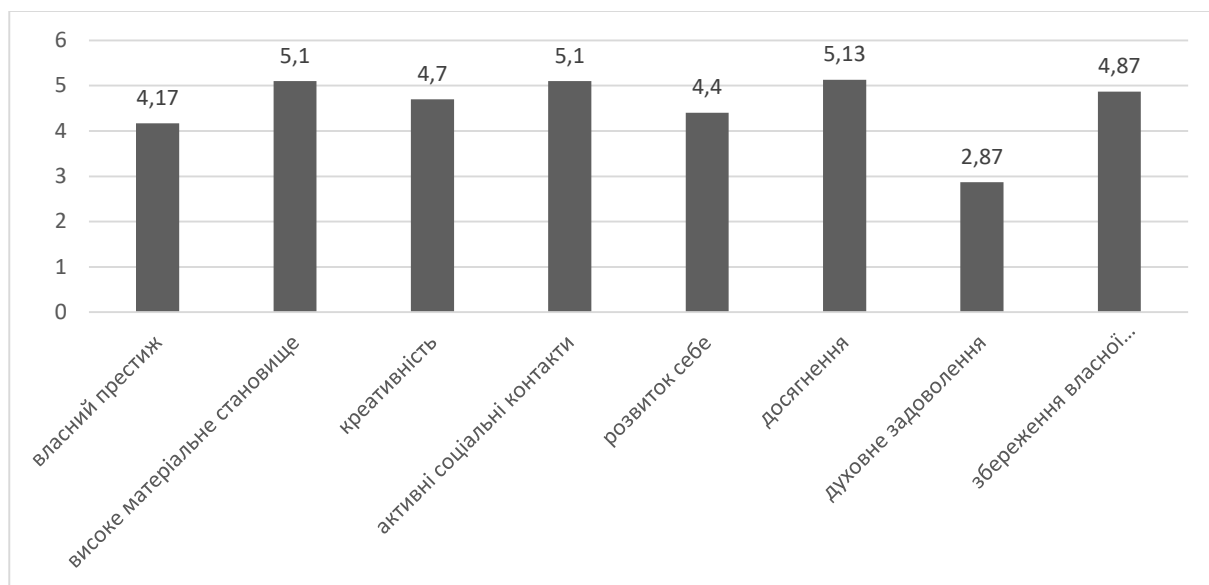

Рис. 3.29. Термінальні цінності поляків

Поляки виділили такі вагомі життєві сфери як «громадське життя» (6,60) та «захоплення» (5,17). Незважаючи на деяку відмінність у результатах, у українців можна спостерігати вищі показники (рис. 3.30).

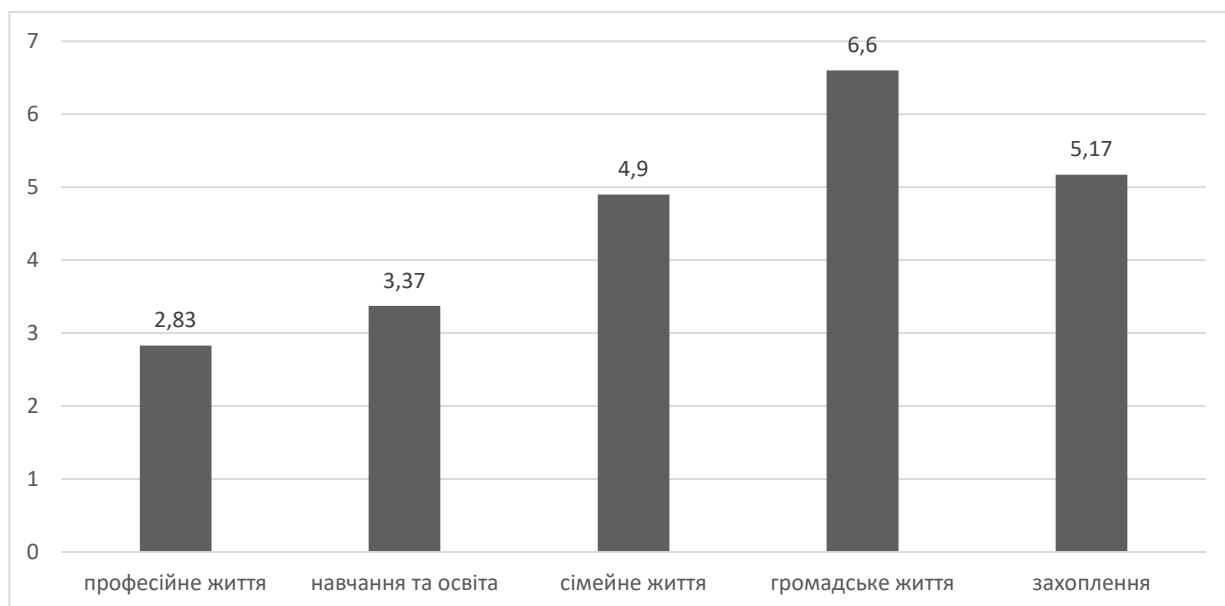

Рис. 3.30. Життєві сфери поляків

Показники цінностей та важливих життєвих сфер досліджуваних українців і поляків було порівняно за допомогою t-критерій Стюдента для незалежних вибірок (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

t критерій Стюдента для незалежних вибірок

	власний престиж	високе матеріальне становище	креативність	активні соціальні контакти	розвиток себе	досягнення	духовне задоволення	збереження власної індивідуальності	професійне життя	навчання та освіта	сімейне життя	громадське життя	захоплення
t крит(5%)=2,002	1,18	0,49	1,33	0,64	0,18	0,38	0,78	0,27	0,35	0,38	1,58	1,02	0,52

За результатами порівняння, можна зробити висновок, що між цінностями молодих українців і поляків немає статистично значущих відмінностей. Найбільша різниця спостерігається у цінностях сімейного життя та власного престижу.

Отже, за результатами дослідження можна сказати, що на суспільно-політичну включеність молодих українців впливають такі термінальні цінності, як «активні соціальні контакти», «досягнення» і «високе матеріальне становище». Термінальні цінності поляків виявилися такими ж, як в українців, однак бали є дещо нижчими («досягнення», «активні соціальні контакти» та «високе матеріальне становище»), що може свідчити про те, що цінності двох країн є однаковими через те, що дві країни знаходяться поруч, мають багато спільного, спільну історію, зв'язки, однак для українців дані термінальні цінності є дещо важливішими.

Найважливішими життєвими сферами для українців виявилися «громадське життя» та «сімейне життя». Найважливішими життєвими сферами

для поляків є «громадське життя» та «захоплення»; можливо це спричинено тим, що поляки одружуються пізніше ніж українці і для 25-річних опитуваних сімейне життя поки що не є актуальною життєвою сферою.

3.3. Особливості ціннісної структури молодих поляків і українців з високим рівнем суспільної активності

За допомогою методики вивчення політичних орієнтацій особистості Г.В. Пирог були виділені групи найбільш активних українців і поляків, для яких було визначено їхні найважливіші цінності. Завдяки цим результатам ми зможемо порівняти найбільш активних українців і поляків та виявити причини такої активності.

Найбільшу кількість балів з рівня суспільно-політичної активності набрали 8 осіб як з української сторони, так і з польської. Нами було проаналізовано, які найважливіші соціально-політичні цінності та соціально-психологічні проблеми є актуальними для цих респондентів. Для українців найважливішими соціально-політичними цінностями є – «політичні свободи». Для поляків – «політичні свободи» і «економічні свободи». (Додаток Ж, Додаток И).

Для визначення прихильності респондентів до певних типів ідейно-політичних течій, політичних ідеологій (лібералізму, консерватизму, соціалізму, націоналізму, авторитаризму) ми розраховали середній ранг цінностей кожного виду ідеології, що складається з трьох цінностей:

- лібералізм: політичні свободи, права людини, економічні свободи;
- консерватизм: традиції, порядок, релігія;
- соціалізм: рівність, справедливість, соціальна захищеність;
- націоналізм: патріотизм; нація, незалежність;
- авторитаризм: державний контроль, сильна влада, сильний, авторитетний лідер.

За даними дослідження можна спостерігати, що прихильність найбільш активних українських і польських респондентів найбільше схильна до лібералізму: політичні свободи, права людини, економічні свободи, базовим принципом якого є ідеологія, яка виходить з положення про те, що індивідуальні свободи людини є правовим базисом суспільства та економічного ладу (рис. 3.31).

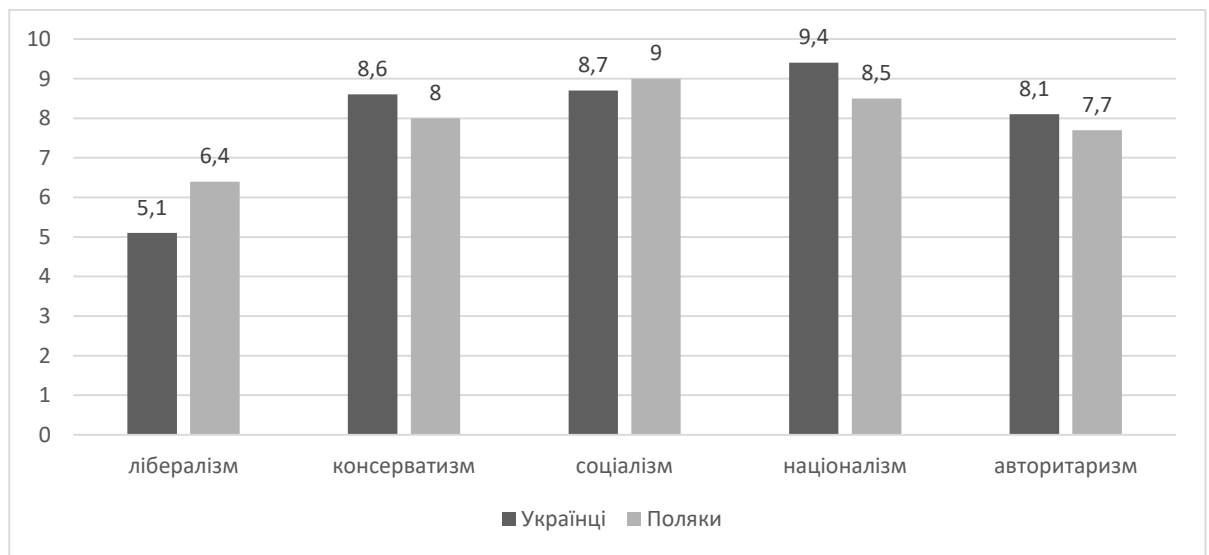

Рис. 3.31. Політичні ідеології молодих українців і поляків

Також для вивчення і порівняння ціннісних орієнтацій найактивніших молодих поляків і українців був використаний опитувальник термінальних цінностей Сеніна І. Г .

За результатами опитування було виявлено, що для найактивніших українських респондентів найбільш важливішою термінальною цінністю виявилися «досягнення», тобто для українців важливо щоб їхні здобутки були оцінені, тоді за таких умов вони будуть активними в суспільно-політичному житті.

Найважливішою життєвою сферою виявилось «громадське життя», тобто потреби і інтереси активних українських респондентів формують певні політичні

цїлі соціальних груп. На цїй цїльовій основї і виникають політичні партії, громадські рухи, владні державні інституції, які здійснюють конкретну політичну діяльність.

За результатами опитування було виявлено, що для найактивніших польських респондентів найбільш важливішою термінальною цінністю виявилися «активні соціальні контакти», тобто для продуктивної і активної включеності в політичне життя повинні бути певні соціальні зв'язки та інтереси.

Найважливішою життєвою сферою також виявилось «громадське життя», тобто як і для українців, для поляків включеність в соціум є важливим для політичної активності (Додаток К).

В цілому, за результатами дослідження ціннісної структури молодих поляків і українців з високим рівнем суспільної активності виявилися деякі розбіжності в їхніх цінностях, зокрема, для українців найбільш важливими соціально-політичними проблемами виявилися «політичні свободи». Для поляків найбільш важливими соціально-політичними проблемами виявилися «політичні свободи» і «економічні свободи».

За даними дослідження можна спостерігати, що прихильність найбільш активних українських і польських респондентів найбільше схильна до лібералізму: політичні свободи, права людини, економічні свободи, базовим принципом якого є ідеологія, яка виходить з положення про те, що індивідуальні свободи людини є правовим базисом суспільства та економічного ладу.

За результатами опитування було виявлено, що для найактивніших українських респондентів найбільш важливішою термінальною цінністю виявилися «досягнення», найважливішою життєвою сферою виявилось «громадське життя». За результатами опитування було виявлено, що для найактивніших польських респондентів найбільш важливішою термінальною

цінністю виявилися «активні соціальні контакти», найважливішою життєвою сферою також виявилось «громадське життя».

Потрібно сказати про те, що результати найбільш соціально і політично активних дещо відрізняється від тих, що з нижчим рівнем активності, що дає змогу простежити різницю між ціннісними орієнтаціями. Також слід зауважити, що термінальні цінності і життєві сфери активних молодих поляків і українців відрізняються від молодих людей з нижчим рівнем активності.

Висновки до розділу 3

На основі результатів проведеного емпіричного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Результати дослідження за методикою «Політичні орієнтації особистості» показали, що третина опитуваних молодих українців (34,2%) цікавляться політикою та половина опитуваних (51,4%) вважають, що можуть вплинути на долю міста. Найбільшу активність українці демонструють у громадській діяльності під час навчання (17,1%), більшість українців не є постійними членами політичних та громадських організацій, але 94,2% приймали участь у виборах Президента та Верховної Ради. Ранжування соціально-політичних цінностей показало, що найвищий ранг отримала соціально-політична цінність «економічні свободи».

2. Результати даного дослідження за методикою «Політичні орієнтації особистості» показали, що половина опитуваних поляків (51,2%) цікавляться політикою та вважають, що можуть вплинути на долю країни (52,2%). Найбільшу активність поляки проявляють у волонтерській діяльності (54,2%) та не є постійними членами політичних та громадських організацій, але майже всі опитувані поляки приймали участь в останніх виборах Президента (91,4%). У разі незадоволення діяльністю влади 94,2% опитуваних звернуться до офіційних

органів влади та будуть скоювати акції протесту (62,9%). Якщо небезпека буде загрожувати близьким, то 51,4% візьмуть в руки зброю. Найважливішими потребами за Маслоу виявилися «самовираження» і «повага».

Ранжування соціально-політичних цінностей показало, що найвищий ранг отримала соціально-політична цінність «права людини».

3. За результатами дослідження можна сказати, що на суспільно-політичну включеність молодих українців впливають такі термінальні цінності, як «активні соціальні контакти», «досягнення» і «високе матеріальне становище». Результати поляків з термінальних цінностей виявилися такими ж, як в українців, однак бали є дещо нижчими («досягнення», «активні соціальні контакти» та «високе матеріальне становище»), що може свідчити про те, що цінності двох країн є однаковими через те, що дві країни знаходяться поруч, мають багато спільного, спільну історію, зв'язки, однак для українців дані термінальні цінності є дещо важливішими. Найважливішими життєвими сферами для українців виявилися «громадське життя» та «сімейне життя». Найважливішими життєвими сферами для поляків є «громадське життя» та «захоплення».

4. За результатами опитування було виявлено, що для найактивніших українських респондентів найбільш важливішою термінальною цінністю виявилися «досягнення», найважливішою життєвою сферою виявилось «громадське життя». За результатами опитування було виявлено, що для найактивніших польських респондентів найбільш важливішою термінальною цінністю виявилися «активні соціальні контакти», найважливішою життєвою сферою також виявилось «громадське життя».

5. Потрібно сказати про те, що результати найбільш соціально і політично активних дещо відрізняється від тих, що з нижчим рівнем активності, що дає змогу простежити різницю між ціннісними орієнтаціями. Також слід зауважити, що термінальні цінності і життєві сфери активних молодих поляків і українців відрізняються від молодих людей з нищим рівнем активності.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз та емпіричне дослідження ціннісних компонентів соціально-політичної активності молодих поляків і українців дали можливість зробити наступні висновки.

1. Теоретичний аналіз проблеми ціннісних складових суспільно-політичної активності показав, що поняття соціально-політичної активності тривалий час залишалася малодослідженим явищем та поза увагою політичних і соціальних психологів, хоча розбудова суспільства вимагає активної суспільно-політичної діяльності з боку кожної особистості, спрямованості її політичних дій на захоплення тих спільнот, з якими вона себе ідентифікує. Політична активність молоді визначається такими індивідуально-психологічними чинниками, як цінності, смисложиттєві орієнтації, мотиви суспільно-політичної поведінки. За результатами теоретичного аналізу наукової літератури було створено структурну модель ціннісних компонентів суспільно-політичної активності молодих поляків і українців.

2. Для емпіричного дослідження ціннісних компонентів суспільно-політичної активності було підібрано методи: для визначення психологічних особливостей політичних орієнтацій респондентів – методика вивчення політичних орієнтацій особистості (Г. В. Пирог), для виділення найважливіших термінальних цінностей, які впливають на політичну активність – опитувальник термінальних цінностей (І. Г. Сенін).

3. Ранжування соціально-політичних цінностей українців показало, що найвищий ранг отримала соціально-політична цінність «економічні свободи». Ранжування соціально-політичних цінностей поляків показало, що найвищий ранг отримала соціально-політична цінність «права людини».

4. За результатами опитування було виявлено, що для найактивніших українських респондентів найбільш важливішою термінальною цінністю

виявилися «досягнення», найважливішою життєвою сферою виявилось «громадське життя». За результатами опитування було виявлено, що для найактивніших польських респондентів найбільш важливою термінальною цінністю виявилися «активні соціальні контакти», найважливішою життєвою сферою також виявилось «громадське життя».

5. Потрібно сказати про те, що результати найбільш соціально і політично активних дещо відрізняється від тих, що з нижчим рівнем активності, що дає змогу простежити різницю між ціннісними орієнтаціями. Також слід зауважити, що термінальні цінності і життєві сфери активних молодих поляків і українців відрізняються від молодих людей з нижчим рівнем активності.

Проаналізувавши отримані результати, ми дійшли висновку, що гіпотеза про цінності, що визначають рівень соціально-політичної активності молодих поляків і українців була підтверджена, а саме серед соціально-політичних цінностей молодих українців переважають «економічні свободи», поляків – «права людини», та базовою цінністю соціально активних українців є досягнення, поляків – активні соціальні контакти.

Проведене дослідження є аналізом окремих структурних компонентів суспільно-політичної активності та не претендує на повне розкриття даної проблематики. Перспективою подальших досліджень ми вбачаємо вивчення цінностей суспільно-політичної активності у інших вікових категоріях дорослих і пошук інших психологічних чинників політичних орієнтацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абизов В.Є. Політичне рішення: механізм прийняття / В. Є. Абизов // Національний інститут стратегічних досліджень. - 1995. – 68с.
2. Абульханова К. А. Соотношение индивидуальности и личности в свете субъектного подхода / К. А. Абульханова // Научно-методический журнал. - 2011. - № 1. - С. 22-31.
3. Аишн Г. К. Лидерство: социально-политические и психологические аспекты / Г. К. Аишн // Политика: проблемы теории и практики. — М., 1990. — Вып. VII. —4.2.
4. Алексеева В. Г. Ценностные ориентации как фактор жизнедеятельности развития личности / В. Г. Алексеева // Психол. журн. – 1984. – Т. 5. – № 5. – С. 63–70.
5. Битуева А. В. Особенности структурного строения ценностных ориентаций [Электронный ресурс] / А. В. Битуева // Credo New. – 2000. – № 3. – Режим доступа: <http://credonew.ru/content/view/184/25/>
6. Білоус І. Політична активність молоді: форми вияву та особливості трансформації / І. Білоус // Соціальна психологія. – 2007. – Вип. 2. – С. 101–112.
7. Бобнева М. И. Ценностные ориентации и механизмы социальной регуляции поведения / О. И. Зотова, М. И. Бобнева // Методологические проблемы социальной психологии. – М., 1975. – С.241–254.
8. Братусь Б. С. Психологические аспекты нравственного развития личности / Б. С. Братусь // Знание. – Москва, 1977. – С. 68-73
9. Бубнова С. С. Ціннісні орієнтації особистості як багатомірна нелінійна система / С. С. Бубнова // Психол. журн. - 1999. - № 5. - С.38-44.
10. Буш К. А. Анализ активности молодежи в политической жизни страны: Украина, Россия, Польша / К. А. Буш // Молодой ученый. — 2015. — №23. — С. 847-850.

11. Васютинський В. О. Психологія масової політичної свідомості та поведінки / Відп. ред. В. О. Васютинський // Док-К. — К., 1997. — 163 с.
12. Водзинская В. В. Понятие установки, отношения и ценностной ориентации в социологическом исследовании / В. В. Водзинская // Философские науки. — 1968. — № 2. — С. 46–56.
13. Габрук К. Психологічні дослідження ціннісних орієнтацій / К. Габрук // «Актуальні проблеми особистісного зростання» : зб. наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції для молодих вчених.- Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2019. — С. 31-33.
14. Габрук К. Ціннісні компоненти соціально-політичної активності молодих українців і поляків / Г. Пирог, К. Габрук // «Актуальні проблеми психології та педагогіки» : зб. тез міжнародної науково-практичної конференції. — Харків : Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2019. — С. 119-121.
15. Гірман А. П. Особливості політичної участі осіб у сучасному політичному процесі в Україні: автореф. дис. канд. політ. наук: спец. 23.00.02 “Політичні інститути та процеси” / А. П. Гірман // Дніпропетровський національний університет. — Дніпропетровськ, 2006. — 18 с.
16. Гончаров Д. В. Теория политического участия / Д. В. Гончаров // М.: Юрист, 1997. — 208 с.
17. Грабовська С. Л. Особливості світосприйняття та ціннісно-мотиваційної сфери студентів з різним типом громадянської ідентичності / С. Л. Грабовська, І. Р. Петровська // Проблеми сучасної психології. - 2017. - Вип. 35. - С. 130-143.
18. Гуменюк О. Є. Соціально-психологічні закономірності функціонування клімату громадських організацій та його вплив на формування політичної активності населення / О. Є. Гуменюк // Наукові студії із соціальної

та політичної психології. – К.: ІСПП АПН України. – 2007. – Вип. 18(21). – С. 117–126.

19. Гусєва А. В. Психологічні чинники готовності до громадської активності: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.01 / А. В. Гусєва // Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. О., 2009. — 19 с.

20. Дембицька Н. М. Соціально-психологічні проблеми економічної соціалізації української молоді (початок) / Н. М. Дембицька // Соціальна психологія. – 2008. – № 2 (28).

21. Дилигенский Г. Г. Социально-политическая психология: учебное пособие для высших учебных заведений / Г. Г. Дилигенский // М.: Новая школа, 1996. – 352 с.

22. Донцов, А. И. К проблеме ценностей субъекта коллективной деятельности / А. И. Донцов // Вопр. психол. – 1979. – № 3. – С. 29.

23. Єременко Т. І. Польська національна меншина в Україні в 20- 30-ті рр. ХХ ст. / Т. І. Єременко // К.: Ін-т історії України НАНУ, 1994. – С. 49-52.

24. Жадан І. Психолого-педагогічні проблеми політичної освіти молоді / І. В. Жадан // Наукові записки Національного університету “Києво-Могилянська Академія”. – К., 2000. – Т. 18: Політичні науки. – С. 91–95

25. Здравомыслов А. Г. Потребности. Интересы. Ценности. / А. Г. Здравомыслов // М.: Политиздат, 1986. – 223 с.

26. Зотова О. И. Ценностные ориентации и механизмы социальной регуляции поведения / О. И. Зотова, М. И. Бобнева // Методологические проблемы социальной психологии / ред. Е. В. Шорохова. - Москва : Наука, 1975. - С. 241-254.

27. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин // СПб. : Питер, 2003. – 512 с.

28. Инглхарт Р. Постмодерн: меняющиеся ценности и изменяющиеся общества / Р. Инглхарт // Полис. – 1997. – № 4. – С. 6–32.

29. Ішуніна Н. Роль громадських зв'язків в українсько-польських міждержавних взаєминах // *Polska i Ukraina po II Wojnie Światowej* (red.). Włodzimierz Bonusiak. - Rzeszów. – 1998. – С. 27-40.
30. Кабаченко Т. С. Активизация человеческого фактора: методы психологического воздействия / Т. С. Кабаченко // *Психологический журнал*. – 1986. – №4. – С. 11–22.
31. Калакура О. Я. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті /О. Я. Калакура // *Знання України*.- К., 2007. – 508 с.
32. Карандашев, Н. К. Методика Шварца для изучения ценностей личности: концепция и методическое руководство / Н. К. Карандашев // СПб.: Речь, 2004. — 69 с.
33. Кияшко Л. Політична участь молоді сучасної України: психологічні чинники активізації : монографія / за ред. Л. О. Кияшко // Міленіум.- К., 2013. – 216 с.
34. Клайд К. К. Зеркало для человека. Введение в антропологию. Перевод с английского под редакцией к. фил. н. Панченко А. А. / К. К. Клайд // СПб.: Евразия, 1998. — 352 с.
35. Клюенко Э. Политическое участие: теория, методология и измерение с применением метода шкалограммирования по Гутману / Эдуард Клюенко // *Социология: теория, митоды, маркетинг*. – 2005. – № 4. – С. 46–72.
36. Креста І. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси: Етнополітологічний аналіз / І. Креста // *Моногр.* —К., 1998.
37. Леонтьев Д. А. От социальных ценностей к личностным: социогенез и феноменология ценностной регуляции деятельности / Дмитрий Алексеевич Леонтьев // *Вестник Московского университета. Серия 14: «Психология»*. – 1996. – № 4. – С. 35–44.

38. Леонтьев Д. А. Тест смысложизненных ориентаций (СЖО) /Д. А.Леонтьев // Психология. - М., 1992. -16 с.
39. Лісневська А. Психологічні чинники політичної активності молоді [Текст] : автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.11 / Лісневська Алла Олексіївна ; Ін-т соц. та політ. психології АПН України. - К., 2010. - 20 с.
40. Лозинський Р. Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини) / Р. Лозинський // – Львів: ЛНУ, 2005. – 358 с.
41. Макеев С., Надточій А. Політична соціалізація в пострадянській Україні / С. Макеев, А. Надточій // Політична думка. – 1997. – №1. – С.20-26.
42. Мелешкина Е. Ю. Политическое поведение / Е. Ю. Мелешкина // Политический процесс: основные аспекты и способы анализа: сб. учеб. материалов. – М.: ИНФРА-М; Весь мир, 2001. – С. 152–171.
43. Музика О. Л. Політичні цінності в системі ціннісної регуляції розвитку особистості / О. Л. Музика // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави: Зб. наук. праць / За заг. ред. М.М. Слюсаревського. – К.: Міленіум, 2008. – Вип. 8. – С. 209-218.
44. Мордкович В. Г. Социальная активность: суть и споры / В. Г. Мордкович// Социальная активность. Челябинск. –1976. –Вып. 3. – С. 3-25.
45. Муравський О. Українська хвиля / О. Муравський // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. - 2009. - Вип. 18. - С. 87-92.
46. Мухина В. С. К проблемам формирования ценностных ориентаций и социальной активности личности / В. С. Мухина // Сб. науч. тр. – М: Просвещение, 1979. – Вып. 1. - С. 134-141.
47. Ольшанский Д. В. Основы политической психологии: учеб. пособ. [для вузов] /Д. В. Ольшанский // Екатеринбург: Деловая книга. – Екатеринбург, 2001. – 496 с.

48. Парсонс Т. О структуре социального действия / Т. Парсонс // Академический Проект. – М., 2002. – 880 с.
49. Пивоваров Ю. Чинники суспільно-політичної активності громадян України в дискурсі «розкол/розмежування» / Ю. Пивоваров // Політичний менеджмент. — 2009. — № 4(37). — С. 61-70.
50. Пирог А. Психологическая структура потребностей политического поведения студентов и работающей молодежи / А. Пирог // Сучасні педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень. – К.: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2017. – С. 109-112.
51. Пирог А. Психологическое изучение политического поведения студентов / А. Пирог // Горизонты образования: Научно-методический журнал. - Севастополь, 2011. – № 1 (31) – С. 52-55.
52. Пирог А. В. Проблема изучения личности гражданина в политической психологии / А. В. Пирог // Горизонты образования. - Севастополь, 2010. – №2. – С.164-170.
53. Пирог А. В. Психологические особенности политического участия молодежи / А. В. Пирог // Наука і освіта. – Одеса, 2007. – №8-9. – С. 132-135.
54. Пирог Г. Політичні орієнтації: системно-психологічний підхід / Г. Пирог // Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. – 2018. – Випуск 18. – С. 336-341.
55. Пирог Г. В. Особливості сприймання росіян українцями та поляками / Г. В. Пирог, О. Г. Шмиглюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». – Випуск 3. – Херсон, 2019. – С. 144-151.
56. Пирог Г. В. Системний аналіз політичних орієнтацій особистості // «Особистісне зростання: теорія і практика»: Збірник тез II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції / Г. В. Пирог // Вид-во ЖДУ імені Івана Франка. – Житомир, 2016.

57. Пирог Г. Політичні орієнтації у структурі політичної свідомості / Г. Пирог // Актуальні проблеми особистісного зростання: Збірник наукових праць. – Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2019. – С. 195-197.
58. Попова И. М. Системный поход в социологии и проблема ценностей / И. М. Попова. // Вестник «Психология». – 1968. - №5. – С. 20-25.
59. Пробийголова Н. Політична соціалізація як фактор впливу еліти на електоральну активність молоді / Н. Пробийголова // Політичний менеджмент : Український науковий журнал: Спеціальний випуск. – 2006. – С. 206–214.
60. Рокич М. Природа человеческих ценностей / М. Рокич // Свободная пресса. - 1973. - №5. - С. 20-28.
61. Романюк Л. В. Принцип розвитку у процесі становлення цінностей особистості // Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія / За ред. С.Д. Максименка. – Київ-Кіровоград: ДП "Інформаційно-аналітичне агенство". – 2009. – Том 10, вип. 14. – С. 245-256.
62. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн // Педагогика, 1989. – С. 156.
63. Ручка А. Цінності і типи ціннісної ідентифікації в сучасному соціумі / М.Наумова, А. Ручка // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Т. 1, вип. 1 (15) / [гол. ред. д. соціол. н. М.О. Шульга]. — К.: ІС НАНУ, 2013. – С. 285–297.
64. Савинова Е. Н. К вопросу о политической социализации личности / Е. Н. Савинова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.education.rekom.ru/5_2001/savinova.html.
65. Сенин, И. Г. Психодиагностика ценностно-ориентационной сферы личности как метод социально-психологического исследования: автореф. дис. канд. психол. наук / И. Г. Сенин // Ярославль, 2000. — 24 с.
66. Снігур Л.А. Психологія становлення громадськості особистості: автореф. дис. ... д-ра психол. наук / Л.А. Снігур // К., 2005. – 32 с.

67. Социально-психологические детерминанты политической активности студенческой молодежи/М.В. Криворучко//Вестник «Психология». - 2008.-№1.- С. 33-40.
68. Стельмах В. Неполітичні агенти політичної соціалізації / В. Стельмах // Віче : Теоретичний і громадсько-політичний журнал. – 2012. – № 12. – С. 19–21.
69. Сурина И. А. Ценностные ориентации как предмет социологического исследования / И. А. Сурина // М., 1996. – С. 3.
70. Татенко В. Соціальна психологія впливу: монографія / В. Татенко // К.: Міленіум, 2008. – 216 с.
71. Титаренко А. И. Структуры нравственного сознания (Опыт этико-философского исследования) / А. И. Титаренко // М.: «Мысль», 1974. - С. 25-28.
72. Тихонович В. А. Социальная активность – показатель культуры личности / В. А. Тихонович // К.: Культура жизни личности, 1988. – С. 45.
73. Тичина І. М. До проблеми визначення та класифікації цінностей громадської діяльності / І. М. Тичина // Молодь в умовах нової соціальної перспективи / Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. – Житомир, 13-14 травня, 2004 р. – С.342-344.
74. Федух І. С. Визначення змісту поняття «ціннісні орієнтації» у сучасній психолого-педагогічній науці / І. С. Федух // Психологія науки. – 2011. - №3.- С. 26.
75. Фролова Н. В. Девиации студентов в условиях переоценки ценностей / Н. В. Фролова // Психологические проблемы девиантного поведения: профилактика, диагностика, консультирование: материалы всероссийской научно-практической конференции. Барнаул (29–30 ноября 2012 г.). — Барнаул, 2013.
76. Фурман А. В. Психокультура української ментальності / А. В. Фурман // Тернопіль : Економічна думка, 2002. – 132 с.

77. Хьелл Л. Теория личности : Основные положения, исследования и применение : учеб. пособие [для студентов и аспирантов психолог. фак. вузов] / Л. Хьелл, Д. Зиглер // СПб. : Питер Пресс, 1997. – С. 224–225.
78. Чемшит О. Оптимізація демократичного розвитку політичних систем у контексті співвідношення державної влади та політичної участі : Автореф. дис... д-ра політ. наук: 23.00.02 / О. Чемшит // Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. - Л., 2005. - 37 с.
79. Чолій С. М. Психологічні аспекти вивчення громадської діяльності молоді / С. М. Чолій // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави: зб. наук. праць / [за заг. ред. М. М. Слюсаревського; упоряд. П. П. Горностай, Л. О. Кияшко, Л. А. Найдьонова]. – К.: Міленіум, 2008. – Вип. 7. – 316 с.
80. Шайгородський Ю. Ціннісні орієнтації особистості: формалізована модель цілісного, багатоаспектного аналізу / Ю. Шайгородський // Соціальна психологія. – 2010. – № 1 (39). – С.94–106.
81. Шпрангер Э. Психология юношеского возраста / Psychologie des Jugendalters // «Педология юности». — М.-Л.: Литература, 1931.
82. Ядов В. А. О диспозиционной регуляции социального поведения личности / В. А. Ядов // Методологические проблемы социальной психологии. – М., 1975. – С. 89–105.
83. Якобсон П. М. Психологические проблемы мотивации поведения человека / П. М. Якобсон // М.: Просвещение, 1969. – 173 с.
84. Almond G., Verba S. The civic culture: Political attitudes and democracy in five nations. – Boston: Little, Brown and Company, 1965. – 379 p. 16.
85. Mannheim K. Problem młodzi w nowoczesnym społeczeństwie. [w:] Młódzież jako problem i jako wyzwanie ponowoczesności. Szafraniec K (red.). Toruń. 2011.

86. Strodbeck F. L. Variations in Value Orientations // Measuring Attitudes Cross-nationally: Lessons from the European Social Survey. London : Sage, 2007.

87. Verba S. The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Countries. Princeton, 1963. P. 514.